Twee villa's in Zandvoort

Werkstuk in het kader van derde-jaars projectgroep over
'Het autentieke interieur in Nederland'
Collegejaar 1997/1998, 1ste semester
Docent; mw. prof. dr. C.W. Fock

Anne Marion Cense
Passeerdersstraat 6 II
1016 XC Amsterdam
tel: 020-6243580
stud.nr.: 9536515

Amsterdam, 16 januari 1998

Inhoud

pag.

Inleiding 1

1. De ontwikkeling van Bad-Zandvoort in de 19de eeuw 3

2. Villa Sophia en haar bewoners 6

3. Plattegrond en inrichting 8
   - 3.1 De eetzaal 9
   - 3.2 De zitkamer 9
   - 3.3 De kleine salon 10
   - 3.4 Slaapkamer 1 11
   - 3.5 Slaapkamer 2 11
   - 3.6 Nawoord 12

4. Villa Nevermind en haar bewoners 13

5. Plattegrond en inrichting 14
   - 5.1 De hal 14
   - 5.2 De achterkamer 14
   - 5.3 De voorkamer 15
   - 5.4 De spreekkamer 15
   - 5.5 Slaapkamer 1 16
   - 5.6 Slaapkamer 2 16

Slotbeschouwing 17

Noten 18

Afbeeldingen 23

Herkomst afbeeldingen 67

Literatuur en bronnen 69

Inleiding

Naar aanleiding van de projectgroep "Het autentieke interieur in Nederland", ben ik mij gaan concentreren op twee 19de eeuwse interieurs van twee villa's in Zandvoort, te weten villa 'Sophia' en villa 'Nevermind'. Tevens ben ik opzoek gegaan naar de geschiedenis van de panden en de bewoners.

Van het eerste huis, villa 'Sophia' - later het 'Cornerhouse'- had ik slechts een Engelstalige reclamefolder met interieurfoto's en een summiere beschrijving. (afb.1 en 2) Deze folder is in het bezit van de heer G.H. Kiefer, die als 11-jarige jongeman met zijn familie vanaf 1937 tot 1942 in het huis heeft gewoond.

Via een literatuuronderzoek kwam ik erachter dat de villa in eigendom was van de familie Eltzbacher. Deze familie was een rijke Duits-Joodse bankiersfamilie, die verantwoordelijk was voor de ontwikkeling van Bad-Zandvoort. Zij richtten onder andere de Bouwgrond-onderneming Zandvoort op, die later in 1896 omgezet werd in de NV Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij.

De familie, die hier tijdens de zomer enkele maanden verbleef, staat niet ingeschreven in het bevolkingsregister van Zandvoort. Daarentegen komt de naam Eltzbacher wel voor in de badgastenlijsten van de *Zandvoortsche Badcourant*, waarvan in 1896 het eerste nummer verschijnt. Achter de naam Eltzbacher staat 'Sophia', dat is de naam van de villa waarin ze verbleven. Tevens komt dezelfde naam ook voor op een wandelkaart uit 1917 en in het Algemeen adresboek van Zandvoort uit 1919. [1] (afb.3)

Op zoek naar meer informatie over de villa en de Eltzbachers, was ik genoodzaakt een groot deel van het archief NV Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij door te nemen. In dit archief ben ik in de correspondentie met o.a. de gemeente niet de naam 'Cornerhouse' noch de naam 'Sop<u>hia</u>' tegengekomen, maar de naam 'Sop<u>hie</u>'.[2] Een vergelijking van kaarten uit het kadaster met een uittreksel uit de kadastrale legger uit 1910 uit het archief van de Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij bewijst dat villa 'Sop<u>hia</u>' dezelfde villa moest zijn als villa 'Sop<u>hie</u>'.[3] (afb. 4 en 5) De verwarring omtrent de naam werd opgelost door een bezoek aan het Kadaster Noord Holland te Amsterdam. In de notariële actes wordt het huis, villa 'Sop<u>hia</u>' genoemd en de bewoonster van het pand is Sophie Raffalovich, de echtgenote van Gustav Eltzbacher. De actes gaven tevens antwoord op mijn volgende vragen: Wanneer is de villa 'Sophia' gebouwd en tot hoe lang hebben de Eltzbachers de villa in eigendom gehad? Wanneer en aan wie hebben zij het vervolgens verkocht?

De vele, levendige herinneringen die de heer G.H. Kiefer van het 'paleis' en het interieur nog heeft, heb ik in het werkstuk verwerkt. Daarnaast heb ik samen met de heer G. H. Kiefer een schematisch plattegrond gemaakt. De heer G.H. Kiefer kan echter geen uitspraak doen over de autenticiteit van het meubilair. Welke meubelen waren van de familie Eltzbacher en welke zijn er later bij geplaatst?

Het onderzoek naar het tweede huis, villa 'Nevermind' verliep zonder problemen. Echter, door het grote onderzoek dat vooraf aan de villa 'Sophia' ging, heb ik mij helaas minder in de geschiedenis van de villa 'Nevermind' kunnen verdiepen. Wegens tijdgebrek heb ik geen oud-bewoners kunnen interviewen. Tevens heb ik geen onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het villapark 'Kostverloren'. Ik heb mij slechts geconcentreerd op een beschrijving van het interieur en het meubilair.

Voor het onderzoek naar de stijlen en functies van het meubilair en de kamers heb ik onder andere gebruik gemaakt van het boekwerk *Tussen Biedermeier en Berlage, Meubel en interieur in Nederland 1835-1895* van de auteur J.M.W. van Voorst tot Voorst.

Naast de vragen die ik al eerder heb gesteld, zal ik in dit werkstuk een antwoord proberen te geven op de vraag; Was het huis van de familie Eltzbacher ten opzichte van het huis van de familie Bernhard 'moderner' ingericht?

1. De ontwikkeling van Bad-Zandvoort in de 19e eeuw

Begin 19de eeuw was Zandvoort nog een arm dorp. De bevolking leefde van de visserij en van de aardappelteelt in het duin. Maar in 1824 kwam hier verandering in. In dat jaar werd namelijk door enkele leden van Provinciale Staten, een Haarlemse bankier en enkele anderen een commissie gevormd om de zandweg tussen Aerdenhout en Zandvoort van klinkers te voorzien en in Zandvoort een badhuis te bouwen. Het doel hiervan was zowel Zandvoort te verheffen uit de armelijke omstandigheden als het stichten van een zeebadplaats.[4]

Het benodigde kapitaal voor de bouw van de weg en het badhuis werd in hoofdzaak bijeen gebracht door de Staten van Holland, koning Willem I en grootgrondbezitters en andere vermogenden uit de omgeving. In 1825 begon men met de bouw van de straatweg en een jaar later met die van het Groot Badhuis. Beide kwamen in 1828 gereed.

In de jaren na de bouw kwam het badtoerisme langzaam opgang. De komst van de welgestelde badgasten uit binnen- en buitenland betekende voor Zandvoort een belangrijke bron van inkomsten.[5] Een grote vlucht nam het badtoerisme met de aanleg van een spoorverbinding tussen Haarlem en Zandvoort in 1881 en de ontwikkeling van Noord-Zandvoort. Hierbij speelde de Duits-joodse familie Eltzbacher een zeer belangrijke rol.[6]

In 1880 werd door de in Amsterdam woonachtige Gustav en Julias Eltzbacher en de in Bonn woonachtige Moritz Eltzbacher de Bouwgrond-onderneming Zandvoort opgericht.[7] Op 31 december 1880 kochten zij een stuk duingrond van 42 hectare aan de Zandvoortse kust ten noorden van de dorpskern, eigendom van de familie Barnaart. Qua structuur geheel losstaand van het dorp Zandvoort zou hier een internationale badplaats tot ontwikkeling worden gebracht. De gebroeders Eltzbacher wilden hier een boulevard aanleggen en villa's bouwen, alsmede een Passage met 26 winkels, een concertzaal, enkele kleinere zalen en een hotel.

Deze beoogde bouw in Zandvoort had des te meer betekenis omdat de broers tegelijkertijd de bereikbaarheid van Zandvoort aanzienlijk wilden verbeteren. Enkele dagen later, op 6 januari 1881, werd dit duidelijk toen in het bijvoegsel van de Staatscourant de oprichtingsakte afgedrukt stond van de Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij. Oprichters hiervan waren Gustav, Julius en Moritz Eltzbacher, alsmede de Duits-joodse bankiers Emil, Rudolph en Morits Sigismund Sulzbach uit Frankfurt am Main en civiel ingenieur Eduard Jacob Johan Kuinders uit Bloemendaal.(afb.6)

De bouw van de spoorlijn werd gegund aan aannemer W.J. Schram die op 10 december 1880 met de aanleg begon. Ondanks de barre winter bouwde hij gestaag door zodat reeds op 7 mei van het daaropvolgende jaar de spoorweg opgeleverd kon worden.[8]

Voor het stedebouwkundigplan tekende de Rotterdamse architect J.C. van Wijk. (1844-1891), die bekend was geworden door de bouw van de passages in Rotterdam en Den Haag. In het ruim opgezette plan van Van Wijk waren grote pleinen en brede boulevards geprojecteerd. (afb.7) De in hoofdzaak noord-zuid gerichte assen werden doorsneden door het oost-west gesitueerde complex van Kurhaus, Passage en station.

Het Kurhaus sloot aan de landzijde aan op de monumentale, met glas overdekte Passage.(afb.8) Vanuit de Passage leidden trappen naar het lager gelegen station. Een opvallend architectonisch element in het stedebouwkundig plan waren de crescents: twee kwartronde vleugels met eindpaviljoens ter weerszijden van het hoofdgebouw die aan de zeezijde een voorplein omsloten. Zowel bij het Kurhaus als het noordelijk gelegen casino werden ze toegepast.

Behalve een schouwburg en casino en een parallel aan de kustlijn lopende zogenoemde galerijstraat met hotelvoorzieningen, voorzag het plan in de bouw van villa's. De villa's waren gesitueerd in een parkachtige, aan de Engelse landschapstijl ontleende omgeving.[9] Het is mogelijk dat het uiteindelijke ontwerp is beïnvloed door de gebroeders Eltzbacher. De gelijkenis tussen het ontwerp voor Bad-Zandvoort met het stratenplan van Keulen was namelijk bijzonder treffend.[10]

Op 25 februari 1881 legden de twee dochters van Gustav Eltzbacher, Rosa en Hedwig Eltzbacher de eerste steen van de Passage waarmee de bebouwing van het door de bouwgrond-onderneming Zandvoort aangekochte terrein, grenzend aan het eindpunt van de spoorlijn, begon.[11](afb.9)

In de jaren na de bouw van de Passage en het Kurhaus wilde de bouw van de villa's en hotels aan de boulevard niet zo vlotten. Maar na de eerste wereldoorlog reeg zich langzaam met zicht op zee een front van monumentale villa's en indrukwekkende vrijstaande hotels aaneen. De bouwwerken werden conform de heersende stijlopvattingen gebouwd, in de stijl van het historisme, waarbij werd teruggegrepen op bouwstijlen uit het verleden. De gevelwanden kenmerkten zich door grote open veranda's, loggia's en terrassen. Vanwege het Nederlandse klimaat werden ze in de loop der jaren vrijwel allemaal overdekt of afgesloten met schuiframen.[12]

In 1896 werd de bouwgrondonderneming Zandvoort omgezet in de NV Zandvoortse Terrein en Hotelmaatschappij.[13] (afb.10) Deze NV was verantwoordelijk voor ondermeer de bouw van het Grand Hotel in 1898, het Olympia Palace in 1902 en het nieuwe Kurhaus in 1913 nadat het oude was afgebroken. Voor dit nieuwe Kurhaus werd op 26 maart 1913 de eerste steen gelegd door Max Otto Eltzbacher, de elfjarige zoon van de president-commissaris van voornoemde NV, dr. Fritz Eltzbacher. (afb.11) Afgezien van deze hotels verliep overigens de hele ontwikkeling - van tennisbanen tot bestrating - van de kuststrook ten noorden van Zandvoort via deze NV.[14]

De nieuwe verbinding met Haarlem en Amsterdam, die op 2 juni 1881 feestelijk in gebruik werd genomen, betekende dat de aantallen badgasten nu met sprongen toenamen.[15] Het aantal badgasten verdriedubbelde nog eens met het doortrekken (van de in 1899 opgerichte) tramlijn Haarlem-Amsterdam naar Zandvoort in 1904. Waren er in 1859 drie hotels, in 1881 waren dat er reeds zes en één pension. In 1907 waren er maar liefst negen hotels, 23 pensions en te huur stonden 111 gemeubileerde villa's en huizen.[16]

Omstreeks 1900 overheerste het gegoede publiek nog. Op aanraden van de arts dr. Johan Georg Metzger bezocht bijvoorbeeld keizerin Elisabeth van Oostenrijk de badplaats tegen het einde van de 19e eeuw. Daarnaast bezochten veel welgestelde families met hun personeel de badplaats voor enkele weken of maanden. Maar enkele jaren later begonnen steeds meer dagjesmensen naar Zandvoort te komen, wat volgens sommige waarnemers, '... het gehalte van het publiek ongunstig beïnvloedt.'[17] De gegoede burgers en badgasten van stand hadden het hierdoor zo langzamerhand wel gezien. Na de Eerste Wereldoorlog behoorde het grootste deel van de badgasten tot de

middenklasse. Bij de dagjesmensen overheerste het 'gewone' volk. Zandvoort was van een 'Kurort' voor de elite veranderd in een van Nederlands goedkoopste badplaatsen voor de middenklasse en het gewone volk. [18]

2. Villa Sophia en haar bewoners

Op het stedebouwkundigplan van de architect J.C. van Wijk zijn aan de noord-en zuidzijde van het Kurhaus, op beide hoeken twee villa's te zien. (afb.7) De villa aan de noordkant is villa 'Henriëtte'.[19] (afb.12) De villa aan de zuidkant is villa 'Sophia', later in de jaren '20 veranderde de naam in 'Cornerhouse'. (afb.13a en b) In de literatuur wordt het laatst genoemde pand, toegeschreven aan de familie Eltzbacher.[20] Dit is dezelfde familie Eltzbacher die verantwoordelijk is voor de bouw van de Passage en het Kurhaus. Kennelijk had de heer Gustav Eltzbacher voor zichzelf een villa gepland ten zuiden van het Kurhaus en was dit in het stedebouwkundigplan van de architect opgenomen. (afb.14) Aangezien er geen oorspronkelijke bouwkundige tekeningen of ontwerpen van het huis bewaard zijn gebleven, kan niet met zekerheid gezegd worden dat het huis een ontwerp is van de architect J.C. van Wijk.

Volgens notariële acten is de villa in 1882 gebouwd, na de bouw van het Kurhaus en de Passage in 1881. Gustav Eltzbacher verblijft met zijn vrouw Sophie Raffalovich en kinderen in de zomermaanden in de villa. In de wintermaanden woont de familie aan de Keizergracht 87 in Amsterdam.[21]
De familie Eltzbacher staat niet ingeschreven in het bevolkingsregister van Zandvoort. Daarentegen wordt de familie Eltzbacher wel genoemd in de badgastenlijsten van de Zandvoortsche badcourant. De heer G. (Gustav) Eltzbacher uit Amsterdam verblijft met zijn gezin, bestaande uit 6 personen, gedurende 2 à 3 maanden tijdens de zomer in villa 'Sophia' in de periode van 1896 t/m 1899. In 1896 logeert G. Eltzbacher met zes personen van 8 juli tot en met 19 september in villa 'Sophia'. In de zomer van 1897 verblijven naast familie Eltzbacher ook de familie Lachmann uit Berlijn, de heer V. Raffalovich uit Amsterdam en de heer E. Lindow uit Parijs in villa 'Sophia'.[22] De familie Lachmann en de heer V. Raffalovich blijken volgens de notariële actes, familie van de Eltzbachers te zijn.

Nadat Gustav Eltzbacher tijdens een kort verblijf in Berlijn op 11 oktober 1901 overlijdt, laat hij zijn huis aan de Keizergracht, zijn stal en koetshuis aan de Prinsengracht 195 te Amsterdam en zijn villa 'Sophia' aan de boulevard te Zandvoort aan zijn dochters na. De echtgenote van Gustav, Sophie Raffalovich, was al eerder overleden en aangezien zijn dochter Rosa Lachmann-Eltzbacher op 15 september 1901 ook was heengegeaan, laat Gustav alles na aan zijn tweede dochter Hedwig Lachmann-Eltzbacher.[23]

Op 9 september 1927 wordt de villa met de tuin voor 25.000 gulden verkocht aan de Engelse familie C.A. Redfern. De villa wordt vervolgens verhuurd en in gebruik genomen als 'Rust- en Herstellings Oord', onder directie van Zr.B.J.v. Maarseveen. De naam van de villa is in deze tijd veranderd van 'Sophia' in 'Cornerhouse'.[24] Tevens zijn achter het huis drie garages bijgebouwd, die via de keuken in het sousterrain bereikbaar zijn. De Engelstalige reclamefolder van het huis is volgens mij gemaakt na 1927, aangezien op de folder vermeldt wordt dat het huis in eigendom is van Engelsen (familie Redfern) en dat het door Nederlanders beheerd wordt.
(afb.1 en 2)[25]

Volgens de oude telefoonboeken van de PTT is de villa twee jaar later in gebruik als pension. In de *Zandvoortsche Courant* verschijnen in die tijd advertenties van hotels en pensions. Vooralsnog is er geen advertentie van villa 'Sophia' gevonden waarmee zij pretendeert een pension te zijn en de villa komt ook niet voor op de pension- en hotellijsten in uitgaven van de plaatselijke VVV en reisgidsen.

Op de foto's kan men zien dat dat de villa rijk is ingericht. Mogelijk heeft de familie Redfern de volledige inboedel van de familie Eltzbacher bij de verkoop overgenomen. In 1937 wordt het pand verhuurd aan de familie Kiefer, die het exploiteerden als een bar-dancing de 'Loefhoeck', de eetzaal van de familie Eltzbacher wordt hierdoor veranderd in een danszaal.(afb.15 en 16) Bij de verhuur bevindt zich nog een groot deel van het oorspronkelijke meubilair in het huis. De familie Kiefer heeft een groot gedeelte van het deels versleten meubilair overgenomen.

In 1940 werden het huis, de garage en de tuin voor de laatste keer verkocht aan het Nederlandsch Israelitisch Armbestuur te Amsterdam.[26] Op last van de Duitsers moest de familie Kiefer in het voorjaar van 1942 vertrekken. De villa werd omwille van de bouw van de Atlanticwall in 1943 gesloopt.

3. Plattegrond en inrichting

De villa bestond uit een sousterrain, begane grond en twee verdiepingen.
In het sousterrain bevonden zich een grote stookruimte, een wijnkelder, de keuken (recht onder de eetkamer) een kantoortje, toilletten en een dienstruimte voor het personeel. (afb.17) In de grote stookkelder stond een ingemetselde verwarmingsketel. Het huis werd door middel van kolen warmgestookt. De hete lucht die bij het stoken vrijkwam, werd via buizen door het huis verspreid. In elke kamer bevonden zich in de vloer roosters waardoor de warme lucht kon circuleren. In de keuken bevond zich naast de glazenwandkasten de spijslift. In de hoek stond het fornuis met een grote afzuigkap en onder het raam bevond zich aanrecht met de spoelbakken. In het midden van de keuken stond een grote houten tafel.

Via een eikenhouten trap met een smeedijzeren balustrade komt men in de wit-marmeren hal op de begane grond.(afb.18) In de hal bevindt zich een ruime garderoberuimte met een toillet. Op de begane grond bevinden zich de eetzaal, de salon, de zitkamer en de veranda. Elke kamer heeft meerdere deuren die toegang geven tot de andere vertrekken. Alle kamers op de begane grond evenals de kamers op de 1e verdieping zijn voorzien van een dik eikenhouten parket vloer in visgraatmotief.

Op de eerste verdieping bevinden zich vijf slaapkamers, een baggageruimte en twee badkamers en toilletten.(afb.19) Boven de voordeur bevindt zich een raam met daarachter een ruimte die de slaapkamer in de toren verbindt met de bagageruimte. Dit halletje is voorzien van een wastafeltje en twee inbouwkasten. Boven het wastafeltje bevond zich, volgens de heer G.H. Kiefer, een groot raam, waardoor het buitenlicht ongehinderd de hal op de 1e verdieping kon verlichten.

De dienstvertrekken bevonden zich op de tweede verdieping.(afb.20) In elke kamer lag linoleum. De torenkamer was het vertrek van de butler. Verder bevonden zich hier de berging en de linnenkamer. In de linnenkamer stonden langs de wand lange kasten opgesteld waar het linnengoed in bewaard werd.
Volgens de tekst op het foldertje was het huis voorzien van electriciteit. Daarnaast hadden alle slaapkamers stromend warm en koud water en bevond zich in het huis een moderne badaccommodatie. De meeste kamers keken uit op de zee en waren voorzien van een balkon.

3.1 De eetzaal

De eetkamer heeft een donkerbruin rijk gesneden eikenhouten betimmering en heeft voor de symmetrie in de kamer dubbele deuren. De linker deur geeft toegang op de hal, de rechter is echter een blinde deur.(afb.21) Uiterst links bevinden zich glazen schuifdeuren die doorgang geven naar de zitkamer. Links in de hoek bevindt zich een spijzenlift met een rijk uitgevoerd 'hoofdgestel', die de eetkamer verbindt met de keuken in de kelder. De openstaande deuren (rechts) hebben aan de binnenzijde glas-in-lood en aan de buitenzijde worden ze beschermd door een enkel dik spiegelglas.

De kamer wordt verlicht door een koperen kroonluchter, zes kristallen plafonnières en een staande lamp met tafelblad. De laatst genoemde, de zogenaamde lamptafel kwam in de tweede helft van de jaren 1880 in gebruik en werd snel populair.[27] Volgens de heer Kiefer dateert de lamptafel in de eetzaal, met over de kap een zijde stof met lange franje, mogelijk uit de jaren '20.

In het midden van de zaal staat een rijk gedekte eettafel. De eettafel is een coulisse- of uitschuiftafel. Wanneer de tafel maximaal is uitgeschoven, worden de bladen door twaalf of meer uitklapbare poten met wieltjes ondersteund.[28] In de kamer staan verder nog twaalf eikenhouten eetkamer-stoelen waarvan er tien om de tafel staan. Echte eetkamerstoelen zijn volgens Van Voorst tot Voorst "de dichte-rugstoelen waarbij op de rechte rugstijlen een sober versierde, uitgebogen kap was geplaatst die aan weerszijden van de stijlen iets uitsteekt."[29] De stoelen in de eetzaal hebben in plaats van een stoffen zitting, zoals de eetkamerstoelen in het Museum Bisdom van Vliet, een rotan zitting. Tussen de openstaande ramen staat een lage tafel die gediend kan hebben als dientafel. Het buffet, een meubel die men ook kan vinden in een 19e eeuwse eetkamer ontbreekt hier op de foto.[30]

3.2 De zitkamer

Op het eind van de jaren 1880 kwam de Japanmode op. In de zitkamer of salon wordt deze zucht naar het exotisme in diverse meubelen zichtbaar.(afb.22) Op het parket ligt een pers met oosterse motieven. De verlichting bestaat uit een kroonluchter van bamboe in neo-gotische stijl, die tevens als plantenbak gebruikt wordt. De wanden zijn bedekt met een oosters getint behang.

Vosmaer en Kam adviseerden voor de stoffering van de ramen eenvou-dig recht neerhangende gordijnen. De zwarte gordijnen met goudborduursel hangen in deze kamer inderdaad recht neer zonder draperieën. In de tweede helft van de jaren 1890 gaat men dit gordijntype in woonhuizen steeds meer gebruiken.[31] De deuren zijn volgens de heer G.H. Kiefer donker bruin geverfd met gouden biezen. Tussen de twee deuren, staat tegen de wand een penanttafel en spiegel. De spiegel heeft ook decorative elementen die verwijzen naar het oosten; bovenop de lijst staat een Chinese tempel.

In de salon staan vier leren fauteuils, op de foto zijn daarvan drie te zien. Op het tapijt staan in het midden van de kamer een canapé met grijs-beige velours bekleedt, vier stoelen en een tafeltje. Hoewel dit ameubelement erg versleten was, toen het werd overgenomen door de vader van de heer G.H. Kiefer, zijn deze meubelen volgens mij jonger dan het overige meubilair. In de Duitse catalogus uit 1916 van Jacob & Josef

Kohn waarin meubels van gebogen hout zijn afgebeeld, staan drie ameubelementen die veel gelijkenis vertonen met het ameubelement in de zitkamer.[32](afb.23)

Langs de wand staat links een mahoniehouten secretaire ingelegd met parelmoer. Volgens de heer Kiefer is de binnenkant gefineerd met goud-geel rozehout, afgezet met biesjes van coromandelhout en de ladeknopjes zijn van ivoor. Op de secretaire staat een spiegel en tussen twee kaarzenstandaards een pendule. In de hoek staat een stander voor dagbladen.[33] Tenslotte bevindt zich rechts in de hoek een kabinetje. Boven op dit kabinetje, maar ook voor de spiegel staan albasten potjes, die overigens door het hele huis te vinden zijn.

3.3 De kleine salon

De kleine salon deed dienst als ontvangstkamer.(afb.24) De bewoners van dit pand noemden deze kamer ook wel de 'Duitse kamer'. Op het eikenhouten parket ligt rechts voor de deur een ijsberenvel. Dierenvellen waren erg populair in de jaren 1880.[34] De betimmering in genre renaissance bestaat uit donkerbruin eikenhout en is ongeveer twee meter hoog. Boven de betimmering zijn de wanden volgens de heer G.H. Kiefer, bespannen met imitatie goudleer. In de 19de eeuw behing men, in navolging van de goudleer behangsel uit de 17de eeuw, deftige vertrekken graag met imitatie goudleer.[35]

De erker in de salon is de Duitse versie van de "cosy corner", het gezellige hoekje in de kamer. De uitbouw bij het raam is een wat besloten, intieme ruimte die hier door een kleine balustrade en een enkele tree van de rest van de kamer is afgescheiden. De bankjes bij het raam zijn bekleed met gobelin net zoals de overige bekleding op de stoelen.[36]

De kleine rondjes in de glas-in-lood ramen die lijken op de groene voetjes van rijnwijnglazen of flessenbodems, zijn typisch Duits. Glas-in-lood ramen werden volgens Van Voorst tot Voorst populair in de late 19de eeuw. Dit houdt volgens hem verband met de herleefde belangstelling voor de renaissance. In Duitsland was het glas-in-lood een onmiskenbaar onderdeel van de alt-Deutsche Stube. Het gekleurde glas zorgde voor een harmonisch licht in de kamer.[37]

Midden in de kamer staat de salontafel met twee eikenhouten Dagobert-stoelen. De Dagobert fauteuil was een stoeltype met x-poten dat zijn naam ontleende aan de uit de 10de eeuw daterende zogenaamde zetel van Dagobert, maar de vorm en de versiering aan de vouwstoel uit de 16de en de 17de eeuw. De 19de-eeuwse Dagobertfauteuil die omstreeks 1880 in de mode kwam, was echter geen vouwstoel. [38] De zware stoelen aan de salontafel hebben net zoals de twee andere armloze stoelen aan de bovenzijde leeuwenkopjes.

Rechts tegen de wand staat een zogenaamd 'Mechels' buffet, uitgevoerd in het genre renaissance. Het 'Mechels' buffet, dat in de jaren 1880-1890 een veel gevraagd kasttype was, werd in Mechelen, Brussel, Antwerpen, Luik en uiteindelijk ook in Nederland vervaardigd.[39] Naast het buffet staat één van de eerste radio's. De standaard is de luidspeaker van gepliseerd papier, daaronder bevindt zich de radio.

3.4 Slaapkamer 1

De slaapkamer is behangen met een druk gebloemd behang.(afb.25) De gordijnen hangen, net zoals in de kamers op de begane grond, recht naar beneden zonder draperieën en koorden. In deze slaapkamer staan twee nachtkastjes, een lits-jumeaux, drie slaapkamerstoelen, een lage bank, een toillettafel. De stoelen zijn volgens Van Voorst tot Voorst echte slaapkamerstoelen; ze zijn licht, eenvoudig en hebben een rotanzitting.[40]

Links in de hoek staat voor een deurpost een kleerkast met een spiegel, een zogenaamde spiegelkast. Spiegelkasten werden al in het begin van de 19de eeuw in Frankrijk vervaardigd maar bleven nog lange tijd luxe meubels omdat de grote spiegel vrij duur was. Toen de prijs van het spiegelglas in de loop van de tweede helft van de 19de eeuw sterk daalde werd de spiegelkast een standaard meubel voor de slaapkamer.[41]

Naast het raam staat een wastafel. Volgens de heer G.H. Kiefer bevond zich in elke slaapkamer in het huis een wastafel van Napoleon-marmer met chromen poten.

3.5 Slaapkamer 2

Deze kamer was in de jaren dertig de slaapkamer van de Heer G.H. Kiefer. (afb.26) De vader van de heer Kiefer had dit gehele mahoniehouten ameubelement overgenomen, bestaande uit: twee nachtkastjes, een spiegel, lits-jumeaux, linnenkast, kastje met een bruinmarmeren blad en een Thonet-stoel.[42] De laatst genoemde stoel vindt men in die tijd vaak terug in de slaapkamer. Voor het bed staat een lage bank met een kelim bedekt. Oosterse motieven zijn hier ook weer terug te vinden, onder andere in het oranje behang met paradijsvogels.

Op de foto zijn de glas-in-lood ramen goed te zien. Behalve dat de ramen beschermd zijn door dubbel glas, worden de ramen ook gesteund door een horizontale balk die ervoor zorgt dat de ramen niet openslaan bij een zware noord-wester storm. Tevens is hier nagedacht over een afvoersysteem voor het eventueel inslaande regenwater. Aan de binnenkant, onder het raamkozijn ligt in het parket een gietijzeren gootje waar het inslaande water in opgevangen en afgevoerd kon worden. Het afvoersysteem zorgde ervoor dat het pakket niet nat werd.

3.6 Nawoord

Toen de familie Kiefer in maart 1942 op last van de Duitsers moest vertrekken, is de inventaris verspreid geraakt en gedeeltelijk opgeslagen in Haarlemse en Amsterdamse pakhuizen. Veel van deze spullen zijn verdwenen of ontvreemd. De Dagobert-stoelen zijn in verwaarloosde toestand, achter de coulissen in een requisietenkamer van een toneelvereniging, na de oorlog teruggevonden.
Het ameubelement van de kleine slaapkamer heeft meneer Kiefer laten restaureren. In de jaren '50 bracht het ameubelement bij een veiling nog f.500,-- op. Het enige inventarisstuk wat nog over is uit het Cornerhuis zijn twee halstoelen die op het eerste bordes stonden.(afb.27)

4. Villa Nevermind en haar bewoners

Aan de oostkant ligt tegen het oude dorp aan het villapark Kostverloren, dat vanaf circa 1890 geleidelijk wordt bebouwd met veelal dubbele huizen en villa's. De eerste villa's die hier gebouw werden, zijn de zomervilla's van de Haarlemse architect W.F. Doeglas (1863-1923). (afb.28a en b) De eigenaar van de bouwgrond is de Naamloze Vennootschap Maatschappij tot beheer en exploitatie van onroerende goederen "Zandvoortsch duin" te Heemstede, met als directeur Jhr. P.N. Quarles van Ufford.[43]

In 1913 verkocht de bovengenoemde maatschappij aan de heer N.A. Bernhard een stuk bouwgrond bestemd voor het bouwen van een villa. Op 28 oktober 1913 kreeg de heer N.A. Bernhard, een scheepsbouwmeester uit Amsterdam, toestemming van de gemeente voor het bouwen van een zomer en winterverblijf aan de Kostverlorenstraatweg 120.[44](afb.29)

De Villa 'Nevermind' - nu beter bekend als 'Het huis met de vijver' - is waarschijnlijk ontworpen en gebouwd door de aannemer-architect Cornelis Slegers.[45] Hij ontwierp een villa bestaande uit een een blokvormige volume met een platdak. (afb.30,31,32,33) Het pand is op de hoeken geleed door lisenen en centraal door een vooruitspringende middenpartij. De middenpartij wordt benadrukt door een ingangspartij met zuilen, een erker en een gedecoreerde geveltop. De lisenen zijn afgesloten met geometrische geornamenteerde blokken. De villa heeft aan de voorzijde een grote aangelegde siertuin en een overtuin, met een frontbreedte van 65 meter, met daarin een grote karpervijver en terrassen.(afb.34)

Toen de villa in 1914 klaar was, verhuisde de familie Bernhard naar Zandvoort. Op 4 maart 1919 gaf de familie Bernhard aan de aannemer M. Koning de opdracht tot de bouw van een bergplaats en tuinmuur achter het huis. Later kreeg de tuin nog een volière en een theeprieel. Aan de rechterzijde van het huis werd een garage met een chauffeurswoning gebouwd.[46]

Na het overlijden van de heer des huizes op 15 november 1926 werd de villa ten overstaan van de Notaris Ary van Riel in het verkooplokaal "Frascati" te Amsterdam op 14 maart 1927 geveild.(afb.35)

5. Plattegrond en inrichting

De villa bestaat uit de begane grond, een verdieping en een kelder.(afb.33) Op de begane grond bevinden zich een vestibule met daarachter een lange centrale hal. In de hal bevinden zich de trap en een watercloiset. Via de hal komt men in de kamer-en-suite, bestaande uit een voor- en achterkamer en de aangrenzende serre. Aan het eind van de hal rechts bevindt zich de keuken en aan het begin van de hal een spreekkamer c.q. studeerkamer. Ter hoogte van het bordes van de trap bevindt zich een groot glas-in-loodraam in art-deco stijl. Op de verdieping zijn twee slaapkamers (boven de kamer-en-suite) te vinden. Boven de keuken bevindt zich de meidenkamer. En boven de spreekkamer bevinden zich de badkamer, het watercloiset en een kleinkamertje met een wasbakje. Van het interieur zijn de volgende kamers gefotografeerd; de hal, voor- en achterkamer, een studeerkamer en twee slaapkamers.

5.1 De hal

De foto is gemaakt in het midden van de hal.(afb.36a) Men kijkt richting de vestibule met daarachter de voordeur. Op de vloer ligt graniet met een loper en voor de deuren liggen matten. Het plafond is wit gestuct en heeft een decoratieve schildering langs de rand. De wanden zijn aan de onderzijde met tegels bedekt, daarboven is de muur wit gestuct. In de deur naar de vestibule zit geslepen glas. Voor de deur hangt een gordijntje. Boven de deur zit glas-in-lood met een rode rand en zes kleine gele ruitjes. Tevens is een grote glas-in- lood raam in art-deco stijl te vinden op het eerste bordes.(afb.36b) Op de wanden hangen schilderijen of foto's in lijsten. Langs de trap hangen prenten met schepen, die verwijzen naar het beroep van de heer des huizes. Op de hoofdbaluster staat een bronzenbeeld met een gevleugeld vrouwfiguur.

5.2 De achterkamer

Op de vloer ligt een kamerbreed tapijt met bloemmotief, daarover ligt een kleed met een decoratief patroon. (afb.37) De wanden zijn neutraal van kleur. Langs de bovenkant zijn roeden bevestigd waaraan schilderijen in een vergulde lijsten aan een koortje hangen. De lijst van de kamer-en-suite deuren is strak doch decoratief. Evenals de schouw die ook sober is uitgevoerd. Zoals gebruikelijk is in die tijd, is de schoorsteen voorzien van een spiegel en op de schouw staan een pendulestel en twee vazen. Voor de kachel staat een (overbodig) vuurscherm met glas-in-lood. Verder staat er in de hoek van de kamer een tafeltje met een gehaakt kleedje met een plant in een koperen pot.

Op de foto staan vijf van de zes stoelen gerangschikt, twee bij het raam , twee bij de kamer-en-suite deuren en één bij de tafel. De tafel staat midden in de kamer met daarop een kleed in hetzelfde patroon als de bekleding van de stoelen. Boven de tafel hangt een lamp, een rijk uitgevoerde variatie op de zogenaamde 'zonnehoed' lamp van

de ontwerper Jac. van den Bosch (1868-1948).[47] (afb.38) Voor de ramen hangen een vitrage en dikke overgordijnen met zware draperieën, die voor die tijd eigenlijk heel ouderwets zijn.

5.3 De voorkamer

De voorkamer of salon ziet er rijker uit dan de achterkamer. (afb.39) Deze zal dan ook gediend hebben als ontvangkamer. Op de vloer ligt een iets ander gebloemd tapijt dan in de achterkamer en voor het rechter raam ligt een dierenvel. Aan de wand hangen net zoals in de achterkamer schilderijen. Aan het plafond hangt een kristallen kroon. Op de schouw, die identiek aan de schouw in de achterkamer, staat een pendulestel en aan de schoorsteen hangt een spiegel.

In de hoek van de kamer staat een, een gepolitoerde bonheur du jour in classicistische stijl. Het bonheur du jour, oorspronkelijk een damessecretaire, is een kast bestaande uit een onderkast met twee deuren en een bovenkast met een spiegel. De kap is gebogen en wordt bekroond door een krullend bladwerk. Het bonheur du jour bleef tot in de jaren 1880 als salonkast in de mode en kan hier in de salon dus ouderwets gevonden worden.[48]

De gepolitoerde tafel en de stoelen zijn in genre Louis XVI. In de jaren 1870 worden deze stoelen gekenmerkt door de poten, deze zijn overslank en de bekroning is samengesteld uit verschillende gedraaide hol- en bolvormen.[49] De vierpootstafel die aan de gecannelleerde poten, de met rozetten versierde huizen boven de poten en de vaas op het kruis als genre Louis XVI herkenbaar is, wordt in de late 19e eeuw in vrijwel elk meubelmagazijn verkocht.[50]

Tenslotte staat in deze kamer nog een klein tafeltje voor het raam, rechts daarvan staat een piedestal met een beeldje en helemaal links in de hoek staat een crapaud. Het fauteuiltje waarvan de licht gebogen rug zonder overgang in de armleuning overloopt, werd vanaf de jaren 1840 mode.[51]

Voor de ramen hangen zware overgordijnen, witte ondergordijnen en glasgordijnen of vitrage. De overgordijnen worden niet opgehouden door koorden met kwasten zoals dat gebruikelijk was in de 19e eeuw, maar hangen recht naar beneden. De gordijnen zijn aan de bovenzijde voorzien van een lambrequin, hier een gedrapeerde strook stof die waarschijnlijk bevestigd is aan de achterkant van de houten kap.[52] Dit type raamstoffering kwam in de jaren 1870 in gebruik en bleek veertig jaar later voor de toenmalige bewoners nog steeds aan te spreken.

5.4 De spreekkamer

Over de spreek- of studeerkamer kan niet veel vermeld worden vanwege de onduidelijke foto. (afb.40) Aan de wand hangt een schilderij en op de schouw staat een spiegel, een pendule, een vaas en een beeldje. Onder de schouw staat een kachel en in de hoek van de kamer staat een stoel. Voor het bureau staat een leren bureau-stoel.

Aan het plafond hangt een zogenaamde 'zonnehoed' lamp, in een eenvoudiger type dan die in de achterkamer.(afb.38) Het type lamp, waarvan het eerste ontwerp uit

1900 stamt, werd snel populair en vond men veel in woonhuizen terug.[53] Voor het raam hangt een rolgordijn, een vitrage en overgordijnen.

Verder staat voor het raam een pot met een plant en op een piedestal staat de telefoon. In de zogenaamde *Naamlijst voor den Telefoondienst* van januari 1915 wordt de Heer Bernhard genoemd met het telefoonnummer 168.[54] Hieruit kan geconcludeerd worden dat de interieurfoto's na 1915 gemaakt zijn.

5.5 Slaapkamer 1

Deze slaapkamer zou de slaapkamer van de heer des huizes en zijn vrouw geweest kunnen zijn. (afb.41) Het is namelijk de grootste slaapkamer, met twee grote ramen en een balkon aan de achterzijde van het huis. Op de vloer liggen verschillende tapijten. Voor de ramen hangen glasgordijnen en overgordijnen.
In de kamer staan twee gepolitoerde mahonie-houten linnen- of kleerkasten in laat-biedermeier stijl. Kenmerkend voor het late beidermeier zijn de afgeronde hoeken van voetstuk, hoekstijlen en kap. De geschulpte deurpanelen zijn in genre rococo.[55]

In het midden van de kamer staat een hemelbed met loshangende bedgordijnen. Op het bed ligt een wit kanten sprei en voor het bed staat een tafel met een klein tafeltje eronder. In de hoek staat een toilettafel met daarop twee lampetstellen. De toilletspiegel wordt hier geflankeerd door twee gesneden voluten. De firma Horrix maakte in de jaren 1860 dit soort toillettafels waarbij de spiegel werd gedragen door voluten en laadjes.[56]

Verder staan in de kamer nog twee stoelen in genre Louis XVI en staat er naast het bed een nachtkastje. Deze kamer kenmerkt zich door een bonte verzameling van historische stijlen. In de kleerkast worden zelfs twee stijlen in een meubel gevat.

5.6 Slaapkamer 2

Volgens het plattegrond is dit de zogenaamde 'meidenkamer'. (afb.42)
De wanden van deze slaapkamer zijn neutraal en licht van kleur. Op de vloer ligt linoleum met daarop een gonjekleed. In deze kamer ontbreekt een kachel. Aan beide zijden van de strakke schouw bevinden zich inbouwkasten. Voor de spiegel op de schouw staan twee kandelaars en een pendule in Art Nouveau stijl.

Rechts staat een Engels ijzeren ledikant. Ledikanten zonder versiering waren aanvankelijk uitsluitend bestemd voor de slaapkamers van het personeel, zoals hier ook het geval was. Maar later werden de ledikanten toch geschikt bevonden voor de andere slaapkamers in het woonhuis. De firma Pander betrok omstreeks 1907 ijzeren ledikanten uit Engeland.[57] (afb.43a)

Links staat een wastafel met een met een wit marmeren blad.(afb.43b) Op het onderblad is een ring aangebracht om de lampetkan, die hier op het blad staat, in te plaatsen.[58] Tenslotte hangt aan het plafond een lamp en staat er voor het ledikant een tafel met een kleed.

Slotbeschouwing

Villa 'Sophia' aan de Boulevard de Favauge werd in opdracht van de familie G. Eltzbacher in 1882 gebouwd. Deze rijke Duits-Joodse bankiersfamilie logeerde tijdens de zomermaanden in de villa tot de verkoop in 1927. De villa werd verkocht aan het echtpaar Redfern, die het exploiteerden als 'Rust- en Herstellings Oord' en later als pension.

Wanneer ik aanneem dat het interieur in de jaren 1882 door de familie Eltzbacher is ingericht, dan kan ik concluderen dat de familie, de mode van die tijd op de voet heeft gevolgd. Echter, indien het huis bij de verkoop volledig is leeggehaald - wat ik overigens niet aanneem - en het opnieuw is ingericht, dan is het interieur bijna ouderwets te noemen.

Dat het historisme na 1895 voortleeft, is goed te zien in het interieur van de familie Bernhard. Het huis, dat in 1914 is gebouwd, beantwoordt met zijn glas-in-lood raam in art-deco stijl en het strakke, geometrische snijwerk in de betimmering en schouwen aan de heersende stijlopvattingen. Daarentegen geeft de inrichting, met het traditionele meubilair en de zware gordijnen en draperieën een geheel andere tijd weer, namelijk de tijd van het historisme.

De keuze voor het historiserend meubilair zal ongetwijfeld gelegen hebben aan de uitstraling die het meubilair had. Traditionele meubelen stralen status uit en geven het gevoel dat traditionele meubelen 'gezelliger', warmer en minder zakelijk zijn dan moderne meubels.

Noten

[1] De wandelkaart is te vinden in: Sandvoerde, 1917 (herdruk: 1976)
"Kaart van Haarlem's omstreken met plan Bad Zandvoort",
uitgave P.Saaf Zandvoort
Adresboek voor Zandvoort 1919, p.78
De familie Eltzbacher staat niet in het adresboek maar wel hun villa.
In dit adresboek bevindt zich namelijk achterin een lijst met namen
van huizen en villa's met aanduiding van de straat waar ze gelegen
De enige die volgens het adresboek op de Boulevard de Favauge 32,
(p.54) woont is een arbeider, de heer K. Zwemmer. Dit zou een bewaker van
het huis kunnen zijn, die wanneer het huis leeg staat tijdens de
wintermaanden het huis bewoonde.

[2] Gemeentearchief Haarlem
Archief van de N.V. Zandvoortsche Terrein- en Hotel Maatschappij te
Zandvoort 1881-1952. (map.nr.100609)
Doos 22, map: Adviezen en rapporten over bestrating en riolleering
der diverse wegen en aanleg. Correspondentie tussen gemeente en
Hotelmaatschappij Stratenplan 22 augustus 1905: " .... zullende het
peil van de Boulevard, vanuit villa Henriëtte tot aan villa Sophie..."
Doos 24: Correspondentie van Collot d'Escury aan A. Gompertz.
Brief: Zandvoort, 11 mei 1911: "... Ik schreef heden morgen aan
Dr. F.E. en verwacht nu Blankenberg om over het schilderen van villa
Sophie te spreken, ze willen vermoedelijk niet voor Henriëtte onder te
doen ..."

[3] Zie noot 2, Doos 22: Map: Officiële stukken en diverse Raadsbesluiten over
aanleg van straten en riolleering, trappen Zuidelijk vroegere
Passage, 1901 tot 1915. Kaart: Uittreksel uit het Kadastrale plan.
Gemeente Zandvoort. Sectie B. kadastraalnr.: 4087
Gemeente archief Haarlem: afdeling kadaster: kadastrale kaart van
Zandvoort, Sectie B, 1e blad, 1931 (Boulevard de Favauge -
Zeestraat). nr.: 51-1638.
Verder zijn kadastrale kaarten van Zandvoort te vinden in het
Rijksarchief Noord Holland te Haarlem.
Doos 21: Uittreksels uit de kadastrale legger met plattegronden;
1906-1933. Gemeente Zandvoort. Sectie 93. nr. 4068 en 4810

[4] Spijer, 1995, p.14-15.
In de tweede helft van de 18e eeuw waren in Engeland de zeebadplaatsen
sterk opgekomen. Om gezondheids- en recreatieve redenen begonnen
welgestelden, hierin aangemoedigd door hun artsen, de zee op te zoeken.
Deze gewoonte waaide al spoedig naar het vasteland over. Eerst naar
Frankrijk, later naar België en Duitsland. De eerste badplaats in Nederland
werd Scheveningen, in 1818. Zandvoort moest de tweede badplaats van

Nederland worden.
[5] Spijer, 1995, p.16.
[6] Spijer, 1995, p.17-20.
Krüger, 1925, p.84-88.
De basis voor deze rol werd gelegd door de broers Jacob Loeb en Louis Eltzbacher die in 1844 te Keulen de handelsonderneming Gebr. Eltzbacher stichtten met het bescheiden beginkapitaal van 4000 Thaler. De zaken gingen goed, en samen met hun broer Moritz konden Jacob Loeb en Louis in 1852 een zusteronderneming in Amsterdam stichten. Langzamerhand begon het accent in de activiteiten van de twee firma's te verschuiven van de handel naar het bankwezen. In 1858 kreeg de Keulse onderneming in verband hiermee de naam J.L. Eltzbacher en Co mee.
Rond 1870 staakte de Keulse onderneming de handelsactiviteiten volledig en legde zich uitsluitend toe op het bankwezen. Inmiddels waren de twee overige broers Julius en Gustav ook actief geworden in de ondernemingen van Jacob Loeb, Louis en Moritz. Terwijl Julius ging werken voor het bankhuis J.L. Eltzbacher en Co. in Keulen, zette Gustav zich in voor de Amsterdamse handelsonderneming en bank Eltzbacher en Co. Deze laatste firma werd tegen het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw opgenomen in de firma Schönbrunn, Rhem en Co
[7] Allan, 1881, p.18. Bouwgrondonderneming Zandvoort was gevestigd in Amsterdam aan de Heerengracht 136.
Fontaine Verwey, 1976, p.443.
In 1857-70 waren op de Herengracht 136 de commissionair M. Eltzbacher en de firma M. Eltzbacher & Co, commissionairs in granen gevestigd. In 1874 werd het pand door Julius Eltzbacher († Nieder Wildungen 1900) die er woonde, gekocht met een stal aan de Driekoningen 7 en 9. Julius Eltzbacher was chef van de firma J. Eltzbacher & Co, die er ca. 1875-1900 was gevestigd. In 1885 zetelde er tevens het kantoor van de Haarlem Zandvoort Spoorweg Maatschappij en in 1900 van de Zandvoort Terrein- en Hotel Maatschappij. Eltzbacher liet uit zijn huwelijk met Bernhardina Therèse Eltzbacher vier kinderen na. Aan twee ervan Jacob Löb Eltzbacher, jurist kandidaat te Amsterdam, en Louis Salomon Jacob Eltzbacher, koopman te Londen, werd het huis in 1901 toebedeeld. Zij verkochten het in 1902 voor f 58.000 aan de NV Hellingmans Bouw Maatschappij.
[8] Allan, 1881, p.25.
[9] Polman, 1996, p.33-36
[10] Bollery, 1986, p.88-97, p.94 en 96.
[11] Haarlemsche Courant, 4 mei 1881.
[12] Polman, 1996, p.41
[13] Het Archief van de N.V. Zandvoortsche Terrein- en Hotel Maatschappij te Zandvoort 1881-1952 bevindt zich in het Gemeentearchief Haarlem. Inventarislijst onder mapnr. 100609.
De N.V. Zandvoortsche Terrein- en Hotel Maatschappij te Zandvoort werd opgericht 4 juli 1896 bij de notaris Wertheim te Amsterdam. De voorzitter van deze maatschappij was de heer H. M. Baron Collot d'Escury. In 1932 werd de

naam statutair gewijzigd in N.V. Zandvoortsche Terrein Maatschappij. De Maatschappij had tot doel het verkrijgen in eigendom, bebouwen, verpachten, verkopen en exploiteren van in en nabij de gemeente Zandvoort gelegen onroerende goederen. In 1948 werd J.C. van Dijk benoemd tot commissaris. In 1950 nam deze alle aandelen over.

[14] Heijnis, 1980, p.107. Zie ook *De Bouwwereld* (1913).

[15] Haarlemse Courant, 3 juni 1881.

[16] Heijnis, E.A., 1980, p.84.

[17] *Rapport badplaats Zandvoort. Onderzoek naar de toekomstmogelijkheden en richtlijnen voor de wederopbouw van Zandvoort als zeebadplaats. Publicatie van de commissie, hiertoe ingesteld door het college van Algemene Commissarissen voor de wederopbouw* (Amsterdam, 1948), p.81.

[18] Spijer, 1995, p.25.

[19] Zie noot 2. Doos 3. Map: Dr. F. Eltzbacher. Villa Henriëtte te Zandvoort. Administratie - Correspondentie, Huurcontracten 1914/1920 en Transportacte. Uit dit dossier neem ik aan dat de villa is ondergebracht bij de maatschappij en dat deze de villa heeft exploiteerd als pension. De pensionhouder is de heer J.Theo Holtman. Een steeds terugkomende gast is de president-commissaris van de maatschappij, de heer Dr. Frits Eltzbacher. In het dossier is een inventarislijst van de inboedel aanwezig.

[20] Brune, 1976, zie onderschriften bij foto 26 en 34.

[21] Kadaster Noord-Holland te Amsterdam, acte nr.710.52.

[22] Zandvootsche Badcourant - 1896 t/m 1899 - In villa Sophia:
- G. Eltzbacher, Amsterdam, 6 personen, 8 juli t/m 19 september 1896
- G. Eltzbacher, Amsterdam, 6 personen, 10 juli t/m 11 september 1897
  G. Lachmann, Berlijn, 6 personen, 10 juli t/m 4 september 1897
  V. Raffalovich, Amsterdam, 1 persoon, 10 juli t/m 28 augustus 1897
  E. Lindow, Parijs, 1 persoon, 7 augustus t/m 28 augustus 1897
- G. Eltzbacher, Amsterdam, 6 personen, 18 juni t/m 20 augustus 1898
  Mevr. G. Lachmann, Berlijn, 18 juni t/m 31 augustus 1898
- G. Eltzbacher, Amsterdam, 6 personen, 5 augustus t/m ... 1899

[23] Kadaster Noord-Holland te Amsterdam, acte nr. 710.52

[24] *Naamlijst voor den Telefoondienst*, januari 1929, p.1209.
De telefoonboeken bevinden zich in het PTT museum in Den Haag.
Voor dit onderzoek zijn de jaargangen 1901 t/m 1940 doorgenomen.

[25] Kadaster Noord-Holland te Amsterdam, acte nr.1325.24
Volgens de heer G.H. Kiefer werd de reclamefolder door de familie Redfern in Engeland verspreid.

[26] Kadaster Noord-Holland te Amsterdam, acte nr. 1701.71

[27] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.701.

[28] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.588.

[29] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.533.

[30] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.133.

[31] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.303.

[32] Cat. München, 1980, p.51

[33] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.704.

Een stander voor kranten, tekeningen en muziek is een damesmeubeltje dat tot circa 1890 een verkleinde en vereenvoudigde uitvoering was van de portefeuilledrager.

[34] Thornton, 1993, p.323.

[35] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.136.

[36] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.301.

[37] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.301.

[38] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.502.

[39] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.68.

[40] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.534.

[41] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.670.

[42] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.522.

[43] Kadaster Noord-Holland te Amsterdam, art. 2262, notariële acte nr.941.42.

[44] Gemeente archief Haarlem. Bevolkingsregister nrs.12 t/m 18, 1910-1930, p.50., Nicolaas Adrianus Bernard, geb. 27-04-1856 te Amsterdam, ovl. 15-11-1926 te Zandvoort. Ingeschreven in Zandvoort 19-05-1914.
Echtgenote: Christina Maria Henke, geb.26-10-57 te Amsterdam, ovl. 30-01-1922. Getrouwd 0p 31-05-78
Kinderen: Bertus Berhard, geb. 14-07-82
beroep: Kapitein der koopvaardij
uitschrijving Zandvoort: 22-06-1914
Volgens het bevolkingsregister komt er een tweede vrouw in huis in het zelfde jaar van het overlijden van mevrouw Berhard. Het is niet duidelijk of de weduwnaar met haar getrouwd is.
Anna Elisabeth Roelen (?), geb.20-09-1873. Inschrijving 03-07-1922. Uitschrijving 25-01-1927 naar Amsterdam.

[45] Ondanks zijn handtekening kon de dochter van Cornelis Slegers niet bevestigen dat haar vader het pand daadwerkelijk ontworpen zou hebben. Zandvoorters vinden het hoogst onwaarschijnlijk dat het een werk van Slegers zou kunnen zijn. Men twijfelt aan zijn bekwaamheid hiervoor. Wanneer hij het ontworpen zou hebben dan zou hij sterk beïnvloed zijn door het werk van de architect W.F. Doeglas (1863-1923). De plattegrond van villa 'Nevermind' lijkt namelijk erg veel op de plattegronden van drie villa's (bouwjaar 1906) aan de Kostverlorenstraat, die ontworpen zijn door Doeglas. Deze van oorsprong gebouwde zomerhuizen hebben ook een lange gang, dezelfde indeling van de kamers, een grote glas-en-lood raam op het eerste bordes en een plat dak.

[46] Monumentencommissie Zandvoort, inventarisatielijst, sectie B, no.: 8621
Gemeente archief Zandvoort, Archief Bouw- en Woningtoezicht, dossier 716

[47] Cat. tent. Assen/ Eindhoven 1987, p.109-110.

[48] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.638-641.

[49] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.504-505.

[50] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.571-572.

[51] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.509-510.

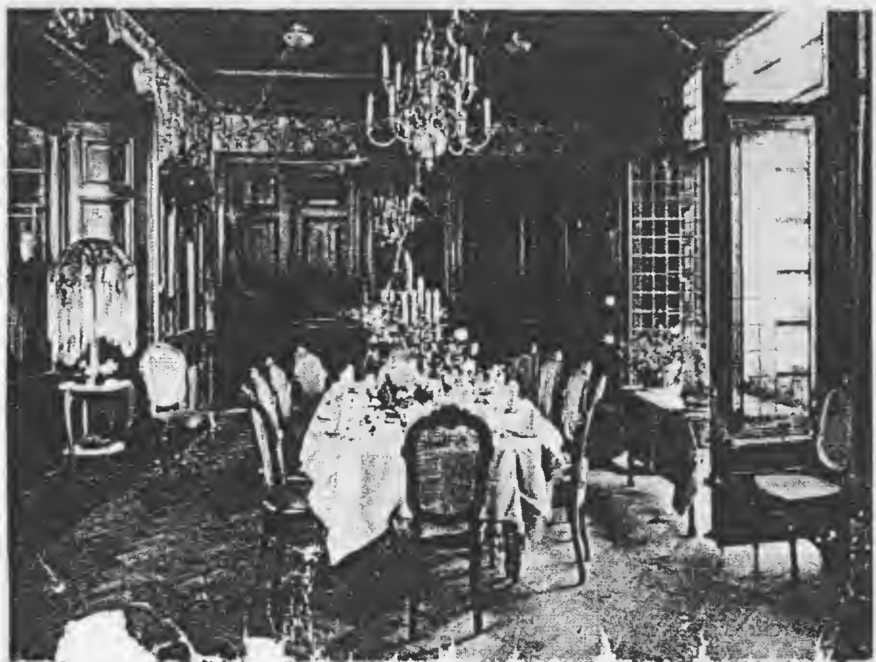
[52] Voorst tot Voorst, 1992, deel 1, p.136-137.

[53] Cat. tent. Assen/ Eindhoven 1987, p.109-110.

[54] *Naamlijst voor den Telefoondienst*, januari 1915, p.739.
[55] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.669-671.
[56] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.614-615.
[57] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.724-727.
[58] Voorst tot Voorst, 1992, deel 2, p.612-613.

Afbeeldingen

1. Reclamefolder 'Cornerhouse' en eetkamer.

MAIN DININGROOM

All rooms have central heating and parket floors.

Electric light throughout the house.

Most of the rooms face seafront and have adjoining balcony.

CORNER HOUSE

BOULEVARD DE FAVAUGE 46

ZANDVOORT — BAD — HOLLAND

English proprietors. — Dutch management.

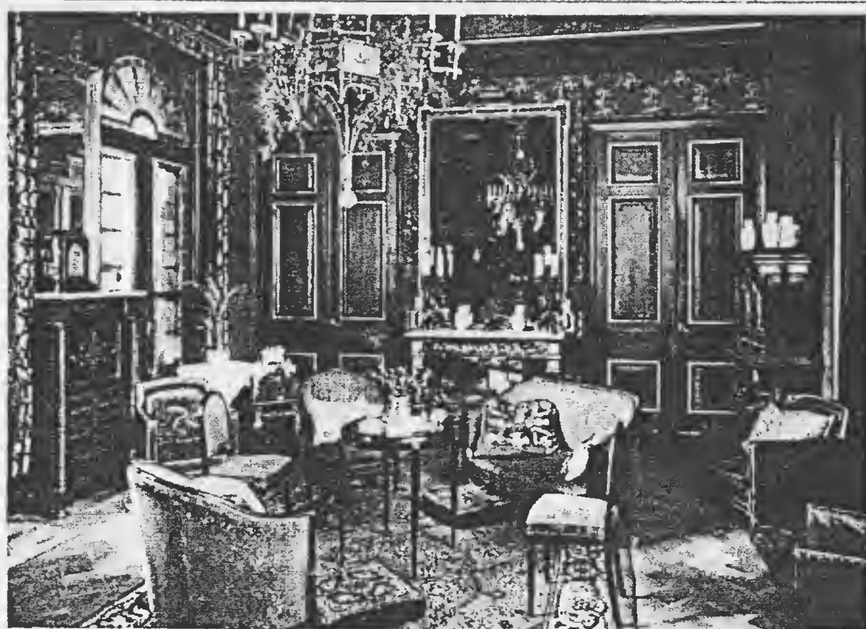
Nicest position on seafront, with private garage accommodation attached to house.

—

Situated close vicinity of finest golfcourse in Holland and near tennis courts.

Within easy reach of Amsterdam, the Hague etc.

2. Reclamefolder, zitkamer, salon, slaapkamer 1 en 2.

CORNER OF LARGE DRAWING ROOM

VIEW OF SMALL DRAWING ROOM

ALL BEDROOMS HAVE RUNNING WARM AND COLD WATER, WHILE [illegible]RE IS MODERN BATHROOM ACCOMMODA[illegible]ON

TWO OF THE MAIN BEDROOMS

3. Detail van 'Kaart van Haarlem's omstreken met plan van Bad-Zandvoort', 1917.

N O Z

63

64

Paviljoen Bernadette

Tennisbanen

Z.T.H.M. Paviljoen

Houckerduyn

Tina

Bellastella

Grand Hotel

65

Depeadance Grand Hotel

Henriette

Schelpen plaats

Jagershut

Kurhaus

Passage

Sophia

Hotel de l'Ocean

Hotel Belvedere

Hotel Zeerust

Station H.IJ.S.M.

ZANDVOORT

Germania

Hotel d'Orange

66

Hotel Driehuizen

Hotel Groot Badhuis

Zee-straat

Kostverloren

Wandelpark

Kerk

Electr. Trambaan Haarlem-Zandvoort

Spoor-weg naar Haarlem

Het Visscherspad

Boog Kanaal

Rockaerts of Hokaars Duin

Tol

Klein Bendv

Groot Bendvoort

Badhuis-Minvermogenden

Hotel Beau Site

Boulevard

Bodendi straat

Den Blink

Het Rozenwater

Naaldeveld

67

Het Paradijs

Rozenwaters-Kan

Zandvoorter Vlakje

Marienberg

Hoogduin

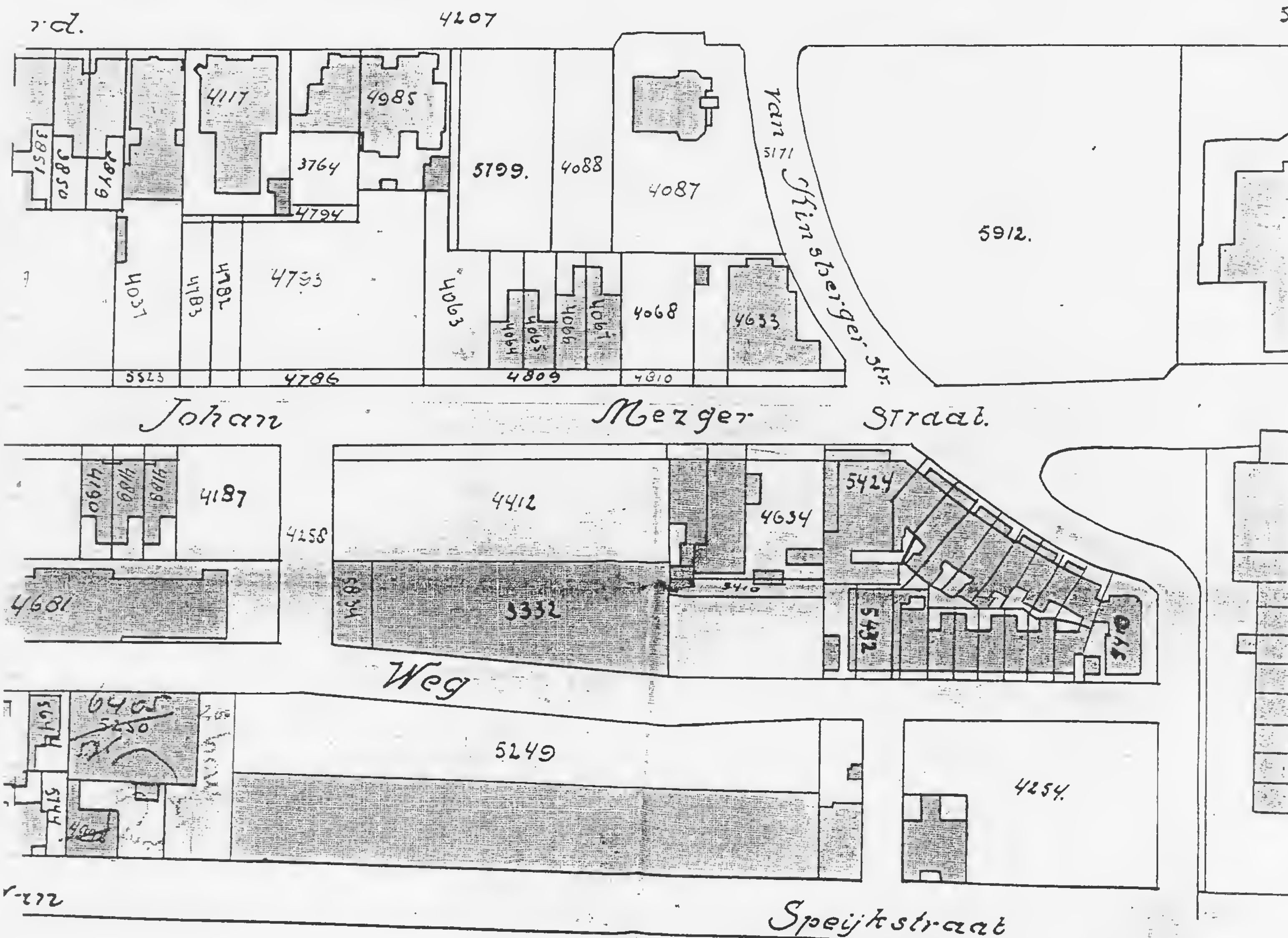
4. Uittreksel uit het kadastrale plan, sectie B, gemeente Zandvoort.
Het kadastralenummer van villa ‘Sophia’ is 4087.

UIT TREKSEL UIT HET KADASTRALE PLAN

GEMEENTE ZANDVOORT

SECTIE B — SCHAAL 1 À 1250

6092

5. Uittreksel uit de kadastrale legger uit 1910 - Villa 'Sophie'

eente Zandvoort.

Sectie B.

Schaal 1 op 1250.

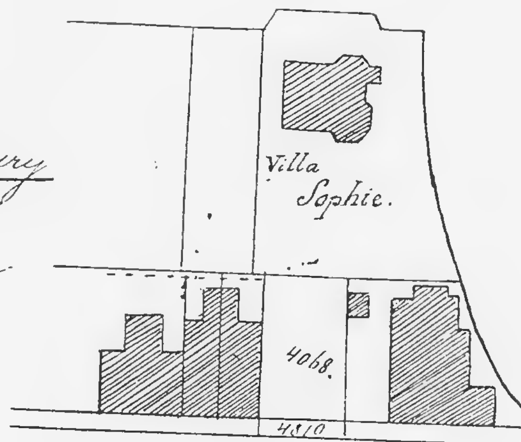
No 4068 groot 354 c. A.

No 4810 " 45 c. A.

Overgedragen op
2 December 1911.

aan den Heer
K.M. Baron Collot d'Escury
namens den Heer
Lachmann-Motte

45 c A à f 8.- = f 360.-
landmeterkosten = 6.55.

6. Oprichtingsakte van de NV Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij in de Nederlandse Staatscourant, 6 januari, 1881.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN.

N°. 1.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP: »*Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij*", te Amsterdam.

Op den negen en twintigsten November des jaars achttien honderd tachtig compareerden voor mij mr. Jacob Frederik Wertheim, notaris, residerende te Amsterdam, in tegenwoordigheid van de na te noemen getuigen:

de heeren:

Gustav Eltzbacher, koopman, wonende te Amsterdam, ten deze handelende:

eerstelijk voor zich zelven;

ten tweede, als lasthebber van den heer Moritz Eltzbacher, koopman, wonende te Bonn, Koningrijk Pruissen, blijkens eene acte van lastgeving, den 23sten dezer maand te Bonn onder de hand geteekend;

Julius Eltzbacher, koopman, wonende te Amsterdam;

Emil Sulzbach, bankier, wonende te Frankfort aan den Main, ten deze handelende:

eerstelijk voor zich zelven;

ten tweede, als lasthebber van de heeren Rudolph Sulzbach en Morits Sigismund Sulzbach, bankiers, beiden wonende te Frankfort aan den Main, blijkens eene acte van lastgeving den drie en twintigsten dezer maand te Frankfort aan den Main onder de hand geteekend;

Eduard Jacob Johan Kuinders, civiel ingenieur, wonende te Bloemendaal.

De aangehaalde acten van lastgeving zijn, na door de respective lasthebbers in tegenwoordigheid der getuigen en van mij notaris voor echt erkend, en ten blijke daarvan door allen te zijn geteekend, aan deze minute vastgehecht;

welke verklaarden bij de tegenwoordige acte, op het ontwerp waarvan de Koninklijke bewilliging bij besluit van den twintigsten November achttien honderd tachtig, nommer 20 is verleend, en van welk besluit en ontwerp afschriften aan deze minute zijn vastgehecht, op te rigten eene naamlooze vennootschap van koophandel, onder benaming van *Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij*, en zulks onder de navolgende bepalingen, die zij vaststellen bij deze, te weten:

Artikel een. De *Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij* stelt zich ten doel het aanleggen en exploiteren van een spoorweg, zich aansluitende aan de lijnen der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in de nabijheid van het station Haarlem, en van daar loopende naar Zandvoort, waarvoor door Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, de dato zeven en twintig Augustus achttien honderd negen en zeventig, concessie is verleend aan de heeren Eduard Jacob Johan Kuinders, C. Smit en Vermeer en C°., welke concessie later bij ministeriele beschikking van den een en twintigsten Januarij achttien honderd tachtig, nommer 40, is beschouwd als te zijn verleend alleen aan den heer comparant Kuinders, en welke concessie door genoemden heer Kuinders met alle regten en verpligtingen daaraan verbonden zonder eenig voorbehoud in deze vennootschap wordt ingebragt voor een bedrag van zes duizend gulden, voor welk bedrag door den heer comparant Kuinders in deze vennootschap wordt deelgenomen.

De maatschappij is ook bevoegd tot het verrigten van alle met de exploitatie van den spoorweg in verband staande handelingen, alsmede tot het aanvaarden en uitvoeren van andere spoorwegconcessien.

Artikel twee. De maatschappij is gevestigd te Amsterdam. Zij neemt een aanvang op den dag van het verlijden der acte van oprigting, behoudens voldoening aan artikel 51 van het Wetboek van Koophandel, en zal eindigen, behoudens vroegere ontbinding of voortzetting na dien tijd, te gelijk met de expiratie der gemelde concessie, en alzoo negentig jaren na den dag, waarop de concessie definitief zal zijn aanvaard.

Artikel drie. Het kapitaal der vennootschap bedraagt zes honderd duizend gulden, verdeeld in zes honderd aandeelen, ieder groot duizend gulden, voor welk bedrag ten volle is deel genomen.

De bewijzen van aandeel luiden, na volstorting, aan toonder; zij zijn doorloopend genommerd en door den directeur en één commissaris onderteekend. Bij ieder bewijs van aandeel worden afgegeven een stel van twintig coupons, waarop het vastgestelde dividend wordt ingevuld en ontvangen; alsmede een talon tot ontvangst van nieuwe dividendbewijzen.

Artikel vier. Bij besluit der algemeene vergadering van deelhebbers kan, onder Koninklijke bewilliging, tot uitbreiding van het maatschappelijk kapitaal besloten worden. In geval van zoodanige uitbreiding zijn zij, die bij deze acte in het oorspronkelijk kapitaal hebben deel genomen, of hunne regtverkrijgenden, in verhouding tot het bedrag dezer deelname, bij voorkeur boven anderen geregtigd tot het nemen der nieuw uit te geven aandeelen à pari. Als bewijs van dit regt wordt hun voor elke tegenwoordige tien aandeelen een aan toonder luidende titel afgegeven.

De termijn voor de uitoefening van het regt van voorkeur wordt bij elke nieuwe uitgifte door commissarissen bepaald, maar mag niet korter zijn dan veertien dagen na het openbaar maken van het besluit tot uitbreiding van het kapitaal.

Artikel vijf. De overdragt der aandeelen, voor zooveel zij nog niet ten volle zijn gestort, geschiedt, behoudens de toepassing van artikel 43 van het Wetboek van Koophandel, door middel eener verklaring van den vennoot en den verkrijger, door of van wege beiden geteekend, in de boeken der vennootschap ingeschreven.

Artikel zes. De storting van het bedrag der aandeelen geschiedt in zoodanige termijnen, als de directeur onder goedkeuring van commissarissen noodig oordeelt.

Van iedere te doene storting wordt den deelnemers ten minste veertien dagen te voren schriftelijk kennis gegeven met opgave der plaats waar die moet geschieden.

De stortingen geschieden op recepissen door den directeur en een der commissarissen geteekend; deze recepissen worden na de laatste storting tegen de definitive bewijzen van aandeel ingeruild.

Artikel zeven. Zij, die ten achteren blijven in het doen der stortingen, betalen een intrest over de te storten som, berekend tegen zes percent in het jaar, zonder dat daartoe eene geregtelijke aanmaning vereischt wordt.

De vennootschap is geregtigd de aandeelen van hen, die in gebreke blijven het bedrag hunner storting binnen twee maanden na de opeischbaarheid te voldoen, ten behoeve der vennootschap verbeurd te verklaren; alles onverminderd het regt der vennootschap om alle andere regtsmiddelen tegen de nalatige aandeelhouders te bezigen.

Artikel acht. De vennootschap wordt bestuurd door één directeur onder toezigt van ten minste drie en ten hoogste vijf commissarissen.

De directeur moet zijn Nederlander en ingezeten van het Rijk.

Directeur en commissarissen worden door de algemeene vergadering van aandeelhouders gekozen.

Ten minste de helft der commissarissen moeten Nederlanders zijn.

Commissarissen worden gekozen voor den duur van vijf jaren.

Jaarlijks, te beginnen met het jaar achttien honderd vier en tachtig, treedt één of treden twee hunner af volgens eenen bij het lot op te maken rooster. De aftredenden zijn herkiesbaar.

In geval van vacature in het collegie van commissarissen kan voorloopig tot aan de eerstvolgende algemeene vergadering door commissarissen in de vacature worden voorzien.

Artikel negen. De directeur wordt benoemd voor den duur van vijf jaren; hij is herkiesbaar.

Zijne vaste bezoldiging wordt door de algemeene vergadering bepaald.

Artikel tien. De directeur vertegenwoordigt de maatschappij in en buiten regten; alle stukken de maatschappij verbindende, of waarbij namens haar kwijting of décharge wordt verleend, worden door hem en door één der commissarissen geteekend.

Artikel elf. Commissarissen houden het toezigt op alle handelingen van den directeur en hebben toegang tot alle kantoren, archiven, gebouwen en magazijnen der maatschappij. Zij bepalen de plaats, waar de beschikbare gelden moeten worden gedeponeerd.

De directeur is gehouden hun ten allen tijde de gevraagde inlichtingen mondeling of schriftelijk te geven, en, zoo dit gewenscht wordt, de vergaderingen van commissarissen bij te wonen.

Artikel twaalf. Commissarissen stellen een huishoudelijk reglement vast voor hunne werkzaamheden en hunne verhouding tot den directeur.

Tot het nemen van een besluit wordt de tegenwoordigheid ter vergadering van de meerderheid van commissarissen vereischt.

De besluiten worden genomen bij meerderheid der stemmen van de ter vergadering tegenwoordigen.

Artikel dertien. De goedkeuring van commissarissen wordt, behalve op het in artikel zes bepaalde, vereischt tot:

het vaststellen van het reglement van dienst in artikel 6 der wet van den negenden April achttien honderd vijf en zeventig (*Staatsblad* nommer 67) bedoeld;

het vaststellen der begrootingen, bestekken voor aanbestedingen en het beslissen over de gunning;

alle overeenkomsten betreffende het aanleggen van werken en gebouwen en levering van rollend materieel en steenkolen;

het sluiten van contracten omtrent de exploitatie van den spoorweg;

het aanstellen en ontslaan van alle beambten, wier bezoldiging de som van vijf honderd gulden 's jaars te boven gaat;

de bepaling der borgtogten van de beambten;

het vaststellen der tariven en van het reglement van vervoer;

alle overeenkomsten met andere personen, maatschappijen, ondernemingen, het Rijk, provincien en gemeenten, omtrent het wederzijdsch gebruik of het doorsnijden van banen van constructiewinkels of het materieel, omtrent het gemeenschappelijk gebruik van stations, het vervoer en de tariven, zoowel op de banen als langs andere wegen;

het aankoopen, vervreemden of bezwaren van onroerende goederen;

het voeren van regtsgedingen, het nemen van andere geregtelijke maatregelen en het sluiten van dadingen;

het openen van rekening-couranten of credieten en het verbinden der maatschappij als borg, alsmede het aangaan van leeningen ten laste der maatschappij op andere dan de in het laatste lid van dit artikel bedoelde wijze.

Tot het sluiten van geldleeningen ten laste der vennootschap door uitgifte van obligatien aan toonder, of het aanvaarden van andere spoorwegconcessien, wordt de toestemming der algemeene vergadering van deelhebbers gevorderd.

Artikel veertien. Tot het uitoefenen van meer voortdurend toezigt op de exploitatie kunnen commissarissen één uit hun midden delegeren en daarvoor eene belooning vaststellen.

Artikel vijftien. Commissarissen zijn bevoegd den directeur in zijne betrekking te schorsen onder verpligting om binnen drie maanden na de schorsing een voorstel tot ontslag en vervanging van den directeur aan de algemeene vergadering te onderwerpen.

Artikel zestien. In geval van overlijden, ontslag, schorsing of aanhoudende verhindering van den directeur wordt in de vacature voorzien door commissarissen tot de eerste algemeene vergadering, die echter in alle gevallen binnen de drie maanden na het ontstaan der vacature of de schorsing zal moeten plaats hebben.

Artikel zeventien. De directeur stelt de instructie voor agenten en beambten der vennootschap vast en onderwerpt die aan de goedkeuring van commissarissen.

Artikel achttien. Op den een en dertigsten December van ieder jaar, voor de eerste maal op den een en dertigsten December achttien honderd een en tachtig, worden de boeken der vennootschap afgesloten en daaruit zoo spoedig mogelijk opgemaakt eene balans, welke uiterlijk op den eersten Julij daaraanvolgende met de justificatoire bescheiden aan commissarissen ter verificatie wordt aangeboden.

Deze zullen de balans, voorzien van hun praeadvies, aan het oordeel der algemeene vergadering van deelhebbers onderwerpen.

De door de algemeene vergadering goedgekeurde balans strekt den directeur ter décharge wegens alle verrigtingen gedurende het afgeloopen jaar.

Artikel negentien. De jaarlijksche zuivere winsten, verkregen na aftrek van alle uitgaven en van ten minste vijf duizend gulden tot vorming van een vernieuwingsfonds (voor zooverre hiertoe de middelen beschikbaar zijn), zullen worden verdeeld als volgt:

Eerst worden aan de aandeelhouders uitgekeerd vijf ten honderd over het op hunne aandeelen gestort bedrag.

Van het resterende zijn bestemd:

vijf ten honderd voor het reservefonds;

vijf ten honderd voor den directeur;

tien ten honderd voor commissarissen;

tien ten honderd ter beschikking van commissarissen, om daaruit aan de beambten der maatschappij toelagen uit te keeren of tot oprigting of instandhouding van een pensioenfonds voor beambten te worden gebezigd;

hetgeen overblijft als extra-dividend voor de aandeelhouders.

Zoodra en zoolang het vernieuwingsfonds vijf en zeventig duizend gulden bedraagt, wordt daarvoor niets meer afgezonderd.

Artikel twintig. Het reservefonds is bestemd tot dekking van verliezen en van buitengewone uitgaven, in het bijzonder veroorzaakt door ongevallen.

Zoodra en zoolang het reservefonds tot een bedrag van tien ten honderd over het gestorte aandeelenkapitaal zal zijn geklommen, wordt uit de winsten niets meer daarbij gevoegd, maar het daarvoor bestemde aan de aandeelhouders uitgekeerd.

Artikel een en twintig. Het vernieuwingsfonds en het reservefonds worden door den directeur onder goedkeuring van commissarissen ieder afzonderlijk beheerd. De renten, die elk fonds afwerpt, worden niet onder de jaarlijksche winsten verantwoord, maar bij het fonds gevoegd, tot dat het voor elk fonds bepaalde maximum zal zijn bereikt.

Artikel twee en twintig. De algemeene vergaderingen van deelhebbers worden gehouden te Amsterdam onder voorzitting van een der commissarissen, nadat de deelhebbers ten minste veertien dagen vooraf door eene aankondiging in ten minste twee te Amsterdam verschijnende dagbladen daartoe zijn opgeroepen.

Artikel drie en twintig. De gewone algemeene vergadering heeft plaats vóór den eersten Junij van ieder jaar. Buitengewone vergaderingen worden gehouden zoo dikwerf commissarissen die noodig oordeelen, of binnen eene maand nadat één of meer deelnemers, ten minste een tiende gedeelte van het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigende, hun verlangen daartoe schriftelijk, met opgave van redenen, aan commissarissen zullen hebben medegedeeld.

Artikel vier en twintig. De houders van aandeelen aan toonder worden ter vergadering toegelaten, nadat zij vooraf hunne aandeelen hebben gedeponeerd op den tijd en de plaats door commissarissen te bepalen en bij de oproeping tot de vergadering aan te kondigen.

In de algemeene vergadering geeft ieder aandeel regt tot het uitbrengen van ééne stem; niemand kan voor zich zelven meer dan zes stemmen uitbrengen.

Houders van aandeelen op naam of van in voege voormeld gedeponeerde aandeelen aan toonder kunnen zich door andere aandeelhouders, mits voorzien van eene schriftelijke acte van lastgeving, op de algemeene vergaderingen doen vertegenwoordigen.

Artikel vijf en twintig. Geene voorstellen van aandeelhouders komen in behandeling, die niet ten minste tien dagen vóór den dag der vergadering aan de commissarissen zijn ingezonden.

Artikel zes en twintig. De gewone algemeene vergadering is bestemd tot:

1°. het aanhooren van een verslag van den directeur over den toestand en de lotgevallen der maatschappij gedurende het afgeloopen jaar;

2°. het beoordeelen der balans over het afgeloopen jaar en het vaststellen van het dividend;

3°. de voorziening in vacaturen door periodieke aftreding ontstaan;

4°. het behandelen van hetgeen verder aan de orde zal worden gesteld.

Artikel zeven en twintig. Alle besluiten over zaken worden genomen met meerderheid van stemmen.

Bij staking der stemmen wordt het voorstel als verworpen beschouwd.

Tot wijziging dezer acte, uitbreiding van het maatschappelijk kapitaal, ontbinding der maatschappij vóór, of voortzetting na den bepaalden tijd, wordt behoudens de Koninklijke bewilliging, waar die wordt gevorderd, eene meerderheid van twee derden der uitgebragte stemmen vereischt.

Artikel acht en twintig. Keuze van personen geschiedt met gesloten briefjes en bij volstrekte meerderheid der aanwezige deelhebbers, of herstemming. Bij staking der stemmen beslist het lot.

Artikel negen en twintig. Ten minste twee jaren vóór het eindigen der vennootschap zal door de algemeene vergadering, behoudens de nadere Koninklijke bewilliging, tot hare voortzetting kunnen worden besloten.

Artikel dertig. Bij ontbinding der vennootschap wordt zij door den directeur onder toezigt van commissarissen vereffend, tenzij de algemeene vergadering anders mogt bepalen.

Artikel een en dertig. De kosten van oprigting zijn ten laste der vennootschap.

De directeur en de commissarissen worden benoemd in de eerste algemeene vergadering, te houden binnen veertien dagen na heden.

In het maatschappelijk kapitaal, groot zes honderd duizend gulden, wordt deel genomen door de heeren:

Gustav Eltzbacher voor negen en negentig aandeelen;

Julius Eltzbacher voor negen en negentig aandeelen;

Moritz Eltzbacher voor negen en negentig aandeelen;

Emil Sulzbach voor negen en negentig aandeelen;

Rudolph Sulzbach voor negen en negentig aandeelen;

Morits Sigismund Sulzbach voor negen en negentig aandeelen;

Eduard Jacob Johan Kuinders voor zes aandeelen;

makende te zamen zes honderd aandeelen.

Zijnde de heeren comparanten allen mij notaris bekend.

Waarvan acte.

Gedaan en verleden in Amsterdam, ten kantore van mij notaris, ten dage, maand en jare voormeld, in tegenwoordigheid van de heeren Hendrik Simon Bloemen junior, makelaar, en Lucas van der Vijgh, zonder beroep, beiden wonende te Amsterdam, als getuigen.

En hebben de heeren comparanten met de getuigen en mij notaris, onmiddellijk na voorlezing deze minute onderteekend.

(Geteekend): Gustav Eltzbacher, Julius Eltzbacher, Emil Sulzbach, Eduard J. J. Kuinders; H. S. Bloemen jr., L. van der Vijgh, J. F. Wertheim, *notaris*.

Geregistreerd te Amsterdam, den dertigsten November 1800 tachtig, deel 175, blad 93 verso, vak 7; vier bladen, drie renvooijen. Ontvangen voor regt f 2.40, voor 38 opcenten f 0.91[5], te zamen drie gulden een en dertig en een halve cent (f 3.31[5]). De ontvanger h. a., n°. 1, (geteekend): *Knipscheer*.

Het aan de minuut dezer acte gehechte Koninklijk besluit is van den volgenden inhoud:

20 Nov. 1880. n°. 20. — WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van *Gustav Eltzbacher*, wonende te Amsterdam; strekkende tot het erlangen der Koninklijke bewilliging op het daarbij overgelegd ontwerp der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap »*Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij*", te vestigen te Amsterdam;

Gelet op de artt. 36—56 van het Wetboek van Koophandel;

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie van den 15den November 1880, 1ste afdeeling, n°. 110;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Onze bewilliging te verleenen op het bij het verzoekschrift overgelegd ontwerp der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: »*Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij*", te vestigen te Amsterdam.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Het Loo, den 20sten November 1880.

WILLEM.

De Minister van Justitie,
A. E. J. MODDERMAN.

7. Detail van het stedebouwkundig plan van Bad Zandvoort door J.C. van Wijk uit 1880. In het midden zijn het Kurhaus en de achterliggende Passage aangegeven. Rechts villa 'Sophia'.

ONTWERP VAN DEN NIEUWEN AANBOUW VAN DE BADPLAATS ZANDVOORT

vterreinen._3, Gasfabriek._4, Schouwburg. _5, Spoorwegstation._6. Passage._7 Hotel Kurzaal _8, Galerij-Straat._9, Villa's._10, Hotel von Kaufmann._11, Skatingrink._12, Dorp Zar

8. De Passage van de architect J.C. van Wijk (1844-1891), ansichtkaart

ZANDVOORT Passage

 Dr. Trenkler Co., Leipzig. 23 040. Nachdruck verboten.

9. ‘Eerste steenlegging van de Passage’,
Haarlemse Courant, 28 februari 1881.

Haarlemsche Courant, Maandag 28 Februarij, 1881. Nr 49.

BINNENLANDSCHE BERIGTEN

Zandvoort, 25 Februarij. Heden-middag te drie ure werd alhier, op de pas geëgaliseerde terreinen van de heeren *Eltzbacher* te Amsterdam, de eerste steen gelegd van het te bouwen 'Daghôtel' en daarna van de Passage. Vele genoodigden en een zeer groot aantal belangstellenden vereerden deze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid. De ontwerper der waarlijk kolossale, maar tevens smaakvolle bouwwerken, de heer *van Wijk*, architect, te Rotterdam, opende de plegtigheid met een hartelijk woord van welkom aan de genoodigden op het feestelijk getooide terrein. In goed gekozen woorden bragt spreker hulde aan de energie der heeren *Eltzbacher*, die op zoo grootsche wijze naar hun doel streefden: Zandvoort te verheffen tot eene badplaats van den eersten rang; aan de onverzwakte volharding van den ingenieur *Kuinders*, die eindelijk, na jarenlange geduldsoefening, zijne wenschen vervuld zag en Zandvoort door een spoorweg met Amsterdam kon verbinden; aan den kloeken ijver en het heldere doorzigt der heeren *Osinge*, aannemers der gebouwen, en den heer *Schram*, aannemer van den spoorweg. Spreker eindigde met zijne beste wenschen uit te spreken voor de voltooijing van het nu begonnen werk. Nadat nog onderscheidene toespraken gehouden waren, werden de documenten, die ingemetseld zouden worden, door belanghebbenden onderteekend, en de dames *Rosa* en *Hedwig Eltzbacher* uitgenoodigd den eersten steen te leggen. Onder de gebruikelijke formaliteiten werd deze plegtigheid verrigt, vervolgens werd eene wandeling over de uitgestrekte terreinen gedaan en vereenigden de genoodigden zich eindelijk in het 'Hôtel Kaufmann', waar nog menig hartelijk en waarderend woord gesproken werd.

10. Advertentie in de Zandvoortsche Courant, 1906

Zandvoortsche Terrein- en Hotel-Maatschappij.
's Zomers Bad-inrichting met verplichting tot baden in Costuum. Telefoon 4.
Bouwterrein te koop, Villa's aan zee en Achterstraat te huur of te koop.
Te bevragen bij den Directeur villa Sommara en bij den heer van Noppen

11. ‘Eerste steenlegging Kurhaus’,
Zandvoortsche Courant, 29 maart 1913.

Zaterdag 29 Maart 1913. 13de Jaargang No. 60.

ZANDVOORTSCHE COURANT.

Officieel Orgaan der Gemeente en Bad-Courant.

Verschijnt gedurende het geheele jaar en wel:

in MEI, JUNI, JULI, AUGUSTUS en SEPTEMBER elken Woensdag en Zaterdag en in de overige maanden elken Zaterdag.

Hoofdagentuur te Zandvoort bij A. BAKELS, Kerkstraat 31. Mede verkrijgbaar bij P. SAAF, Boekh., Burgem. Engelb.str. No. 13, HET STRANDHUIS, Kerkstraat 10, Wed. GERTENBACH, Kerkstraat en Passage Nos. 9. 11 en 16.

Advertentiën van 1—6 regels . . . . f 1.25
Elke regel meer . . . . „ 0.20
Groote letters naar plaatsruimte.
Abonnementsprijs gedurende het geheele jaar „ 3.—
Abonnementsprijs gedurende het Badseizoen „ 2.25
Afzonderlijke nummers . . . . „ 0.05

Redacteur-Directeur P. L. DE VRIES.
BUREAU: Haltestraat 8a ZANDVOORT. Interc. Telef. No. 19.

De Administratie der Advertentiën van buiten Zandvoort en Haarlem wordt gevoerd door het Algemeen Advertentie-Bureau A. DE LA MAR Azn., Amsterdam.

Eerste steenlegging Kurhaus.

Woensdagmiddag drie uur stonden de werklieden op het terrein, waarop vóór Juli as. het nieuwe Kurhaus gehouden is te verrijzen, vrijwel en haie opgesteld achter den „gedenksteen", een hardsteenen parallelopipedum, dat loodrecht boven de plek hing, die het in het metselwerk is toegedacht. De plaats der handeling zelve was smaakvol versierd met vlaggen en groen. Aanwezig waren de heer Dr. Fr. Eltzbacher uit Berlijn, President-Commissaris der Terrein- en Hôtelmaatschappij, de heer H. Gompertz, Secretaris van den Raad van Commissarissen, de heer H. M. Baron Collot d'Escury, directeur van dat lichaam. Voorts de Burgemeester, de beide Wethouders onzer gemeente, de Secretaris en de Gemeenteopzichter. Eenige dames, familieleden van Commissarissen, Directeur en Burgemeester luisterden de plechtigheid door hunne belangstellende tegenwoordigheid op.

Dat de architect, de heer van Dorsser, de aannemers, de heeren Van Lens en Van der Wal, de opzichter over het dagelijksch werk, en de Pers, mitsgaders onze photograaf, de heer A. Bakels, aanwezig waren spreekt eigenlijk van zelf.

In flink Nederlandsch, waarin ons slechts één enkel germanisme opviel, voerde de heer Dr. Fr. Eltzbacher het woord. Hij dankte de aanwezigen voor hunne belangstelling en inzonderheid stelde hij het op prijs, dat het gemeentebestuur gevolg had gegeven aan de uitnoodiging tot bijwoning dezer plechtigheid. Het leggen van den eersten steen van het nieuwe Kurhaus voerde spreker's gedachten onwillekeurig terug naar het tijdstip van 32 jaren geleden, toen zijn vader en zijn beide ooms den grondsteen legden voor het eerste Kurhaus. Om tot slooping daarvan over te gaan had hij sterk sprekende gevoelens van piëteit moeten overwinnen.

Hoe zijn de tijden veranderd! Het eerste Kurhaus verrees eenzaam, te midden eener woeste duinstreek, op tamelijken afstand van een bescheiden visschersdorpje. Heden ten dage aanschouwt men om de plek, waar het Kurhaus stond, een bloeiende badplaats en ook het nadergekomen dorp heeft zich tot een flinke plaats ontwikkeld. Dat het nieuwe Kurhaus eveneens werke als een factor, die aan den bloei van Zandvoort bevordelijk is. De stichting ervan moge in de eerste plaats gericht zijn op gunstige verwachtingen voor de naaste omgeving, het kan niet uitblijven, of ze moet tevens strekken tot bloei van de badplaats in het algemeen.

„En nu, mijn jongen, aan 't metselen!" besloot spreker, zich richtend tot zijn elfjarigen zoon Max Otto.

Nadat deze zich van zijn taak gekweten had en de gedenksteen op het cementlaagje was neergedaald, nam Burgemeester Beeckman het woord. Dankend voor de tot het gemeentebestuur gerichte uitnoodiging, verklaarde hij onbewimpeld, dat het bericht van de slooping van het oude Kurhaus bij B. en W. niet met weemoed ontvangen was. Hij hoopte, dat het nieuwe gebouw in alle opzichten aan de gunstige verwachtingen zal mogen voldoen, welke H.H. Commissarissen ervan koesteren, en sprak het vertrouwen uit, dat het nieuwe Kurhaus een sieraad voor de badplaats zal zijn en den bloei der gemeente zal bevorderen.

Door den Directeur der Terrein- en Hôtelmaatschappij werd den jeugdigen voltrekker der eerste steenlegging als aandenken een fraaien zilveren truffel met ebbenhouten handvat aangeboden. Van Commissarissen ontving de Burgemeester f 100 voor de armen van Zandvoort.

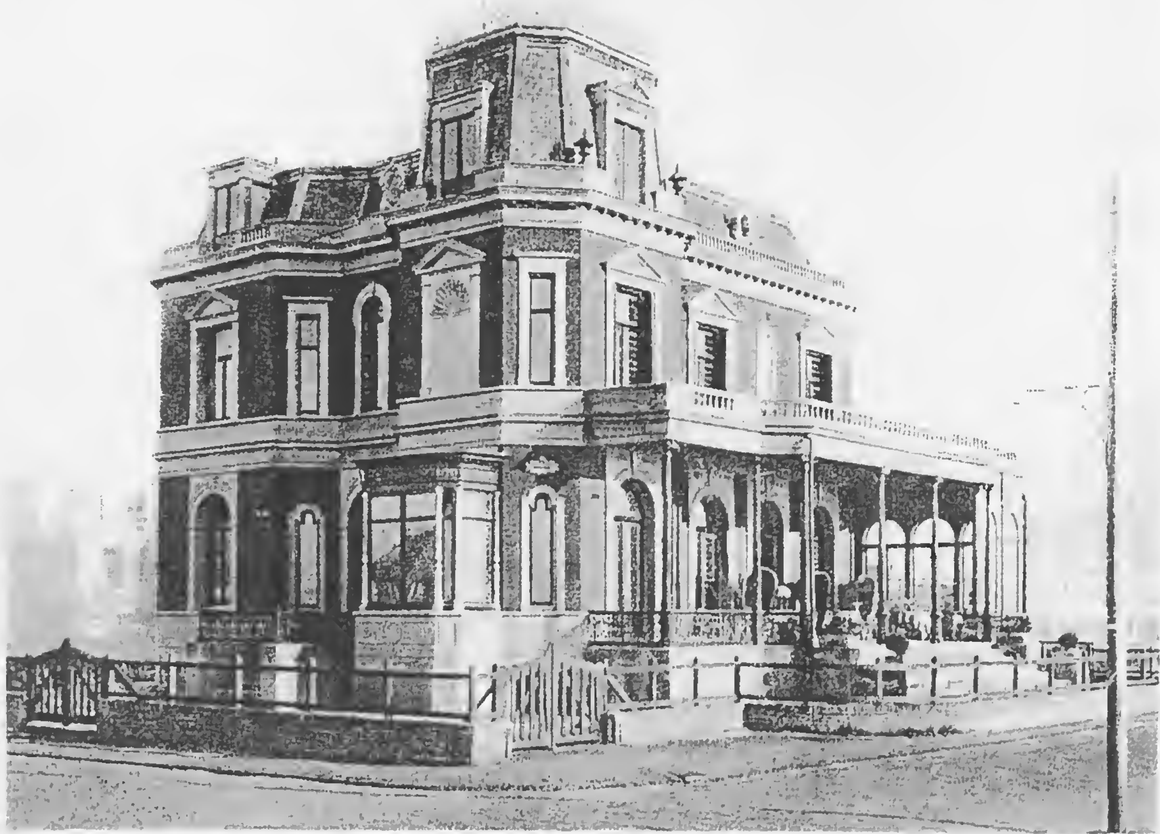

12. Villa 'Henriëtte', foto

13a. Villa 'Sophia', voorgevel, foto

13b. Rechts; Villa 'Sophia', achtergevel. Links; Hotel de L'Ocean, foto

14. In het midden de Passage met het daarvoor in 1913 gebouwde tweede Kurhaus. Rechts aan de boulevard, de villa 'Sophia', luchtfoto,1924.

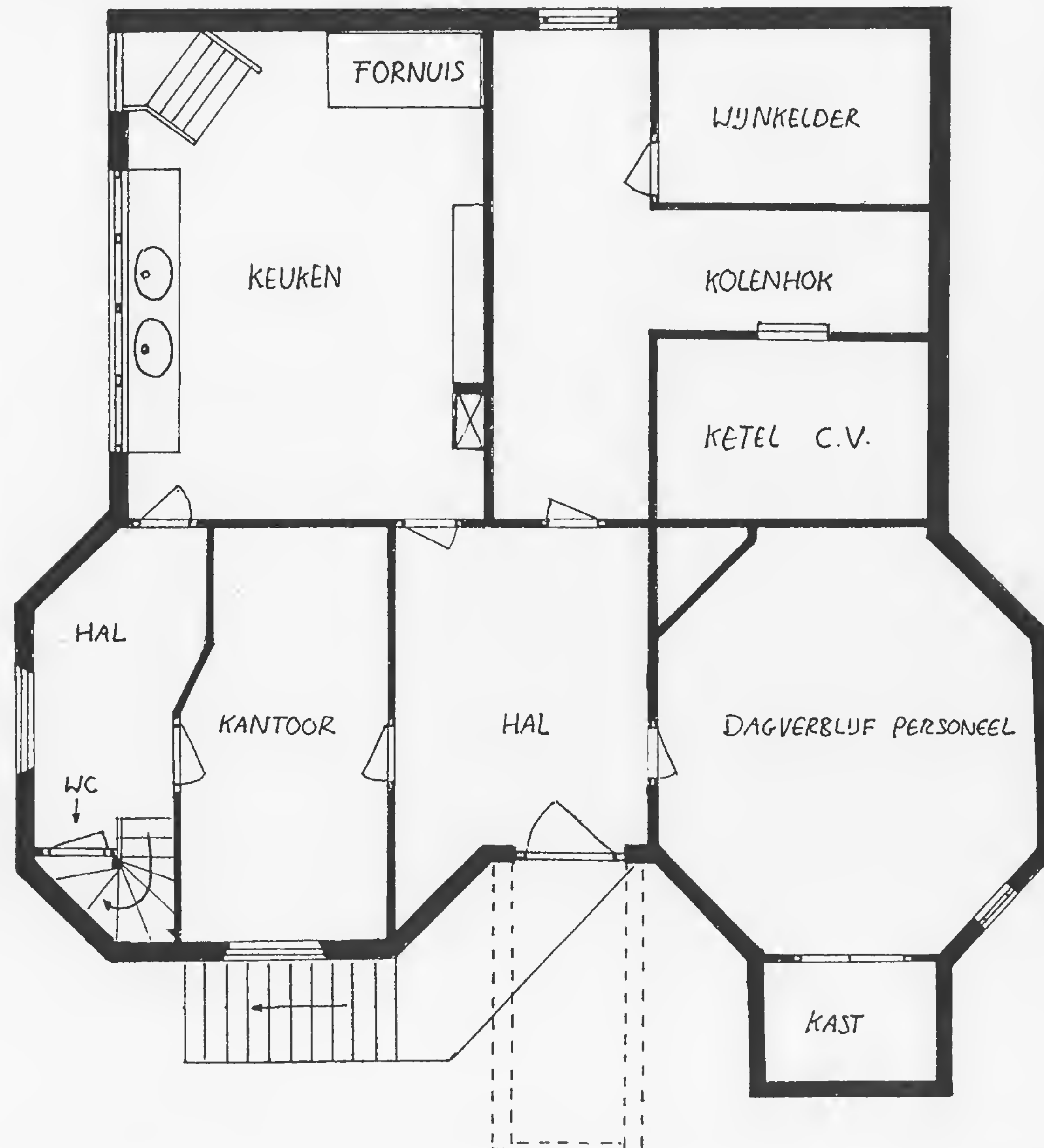
15. Bar-dancing de ‘Loefhoeck’ van de familie Kiefer, noord-westzijde, foto

16. Bar-dancing de ‘Loefhoeck’ van de familie Kiefer, west-zuidzijde, foto

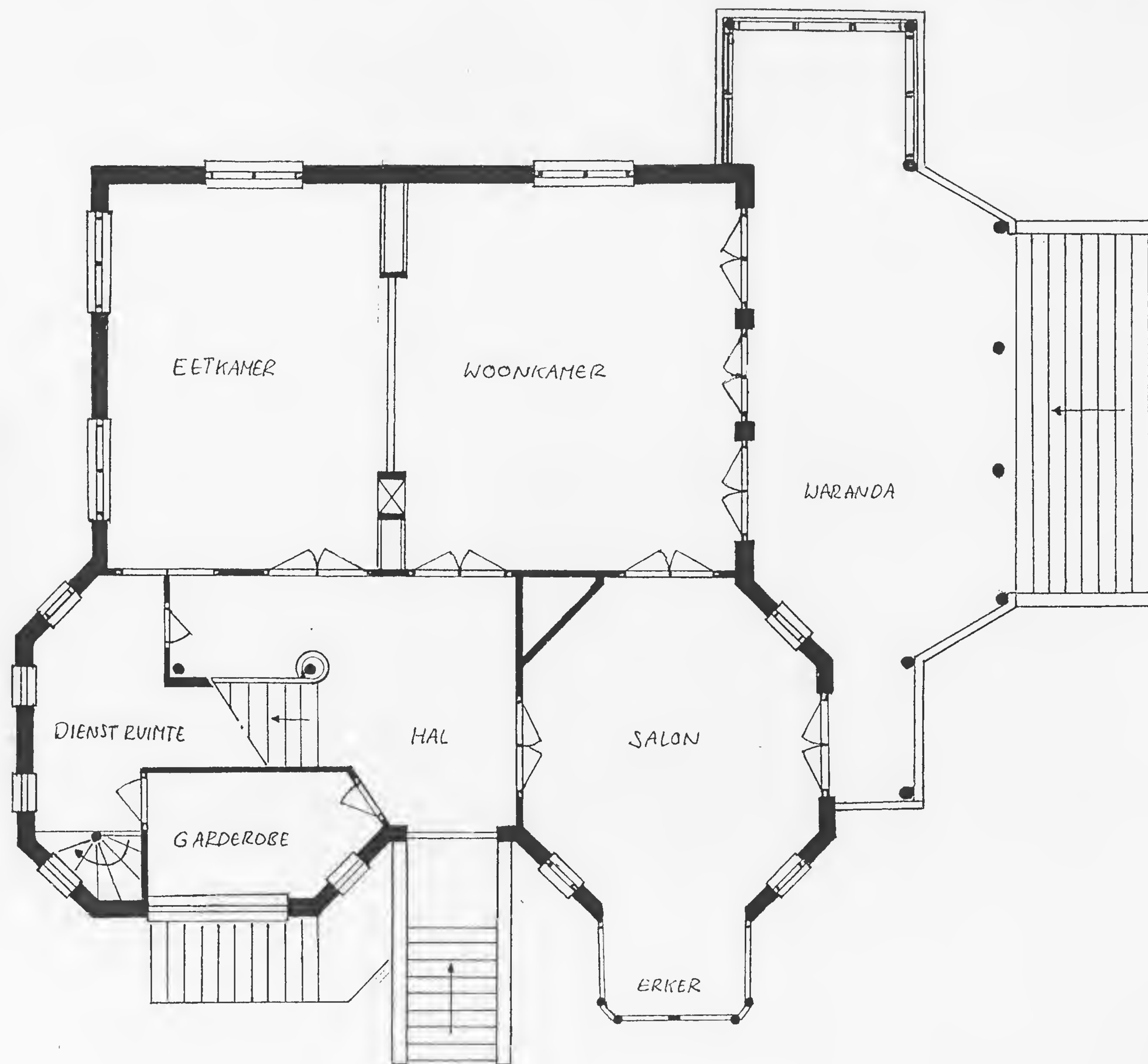

17. Villa 'Sophia', plattegrond van sousterrain, reconstructie tekening

FORNUIS
WIJNKELDER
KEUKEN
KOLENHOK
KETEL C.V.
HAL
KANTOOR
HAL
DAGVERBLIJF PERSONEEL
WC
KAST

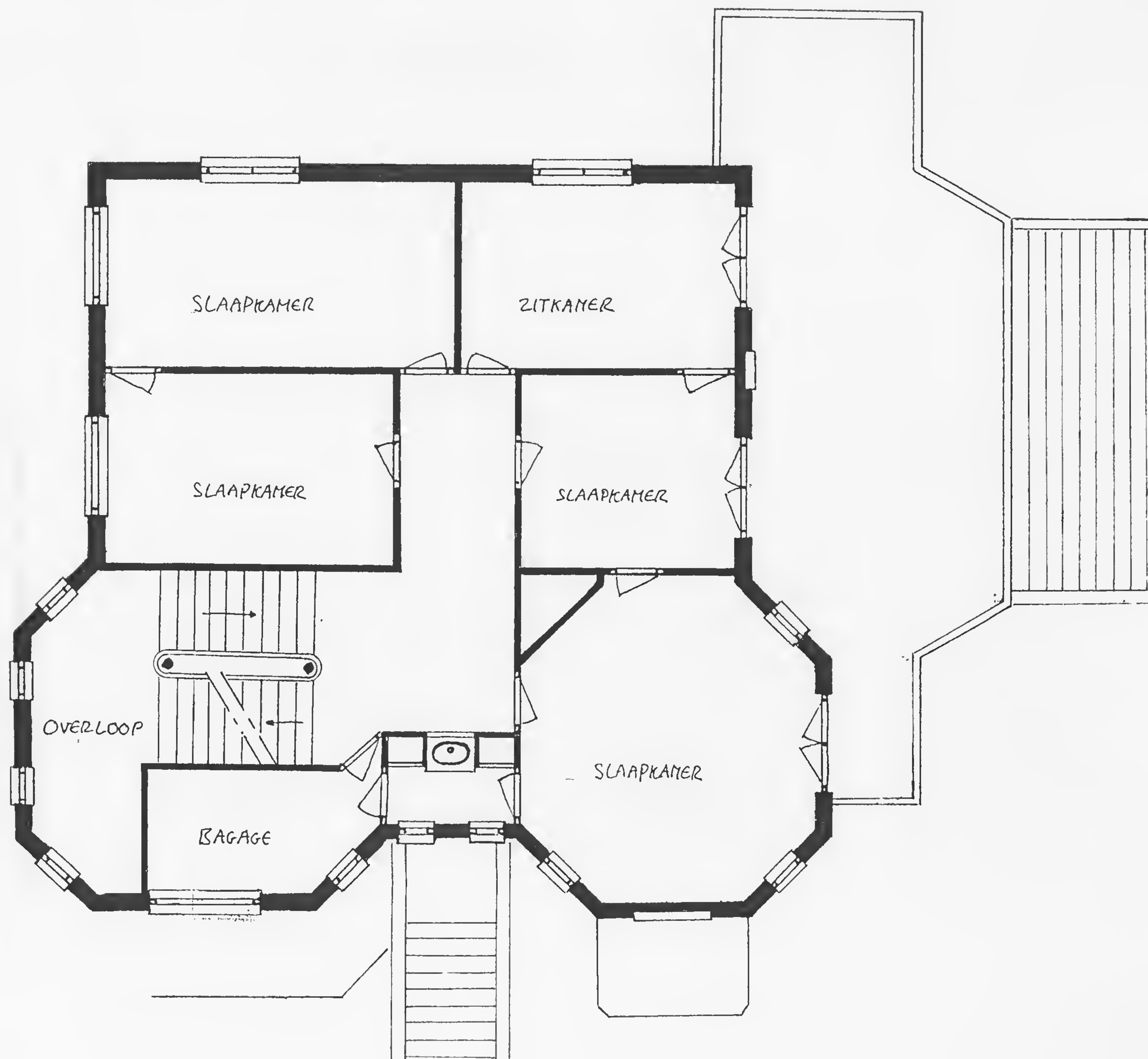
18. Villa 'Sophia', plattegrond van begane grond, reconstructie tekening

EETKAMER
WOONKAMER
WARANDA
DIENST RUIMTE
HAL
SALON
GARDEROBE
ERKER

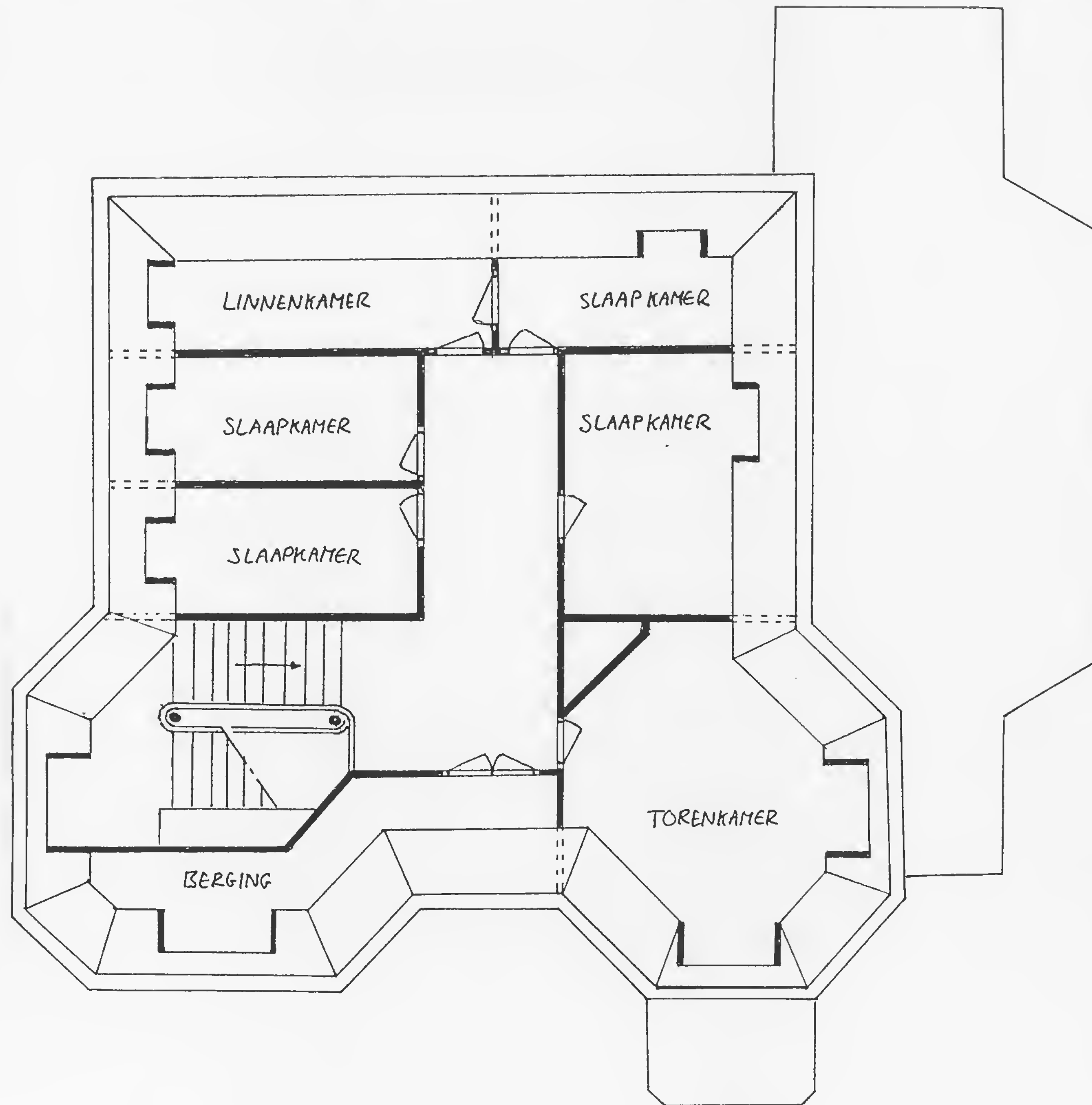

19. Villa 'Sophia', plattegrond van 1ste verdieping, reconstructie tekening

SLAAPKAMER
ZITKAMER
SLAAPKAMER
SLAAPKAMER
OVERLOOP
SLAAPKAMER
BAGAGE

20. Villa 'Sophia', plattegrond van 2de verdieping, reconstructie tekening

LINNENKAMER
SLAAP KAMER
SLAAPKAMER
SLAAPKAMER
SLAAPKAMER
TORENKAMER
BERGING

21. Villa ‘Sophia’, de eetkamer, foto

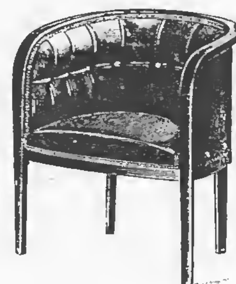
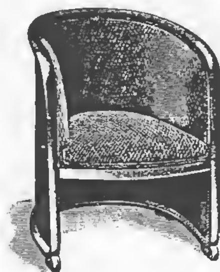
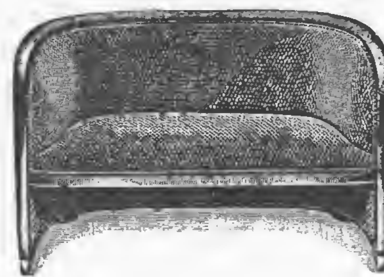
MAIN DININGROOM

22. Villa 'Sophia', de zitkamer, foto

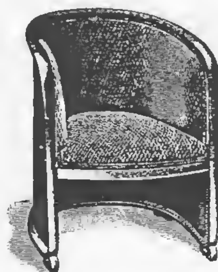
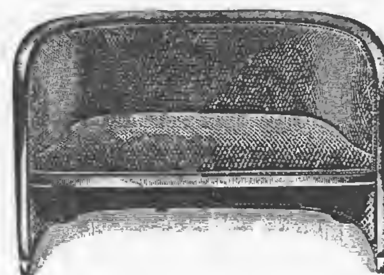
CORNER OF LARGE DRAWING ROOM

23. ‘Jacob & Josef Kohn, bugholzmöbel, 1916

W 975/C ℳ 66·—	W 975/F ℳ 39·50
	
114 cm	54 × 62 cm
No 720/F *) ℳ 55·—	No 720/C *) ℳ 99·—
	
◯ 53 × 63 cm	120 cm

24. Villa ‘Sophia’, de kleine salon, foto

W 975/C ℳ 66·—	W 975/F ℳ 39·50
	
114 cm	54 × 62 cm
No 720/F *) ℳ 55·—	No 720/C *) ℳ 99·—
	
◠ 53 × 63 cm	120 cm

VIEW OF SMALL DRAWING ROOM

25. Villa ‘Sophia’, Slaapkamer 1, foto

TWO OF THE MAIN BEDROOMS

26. Villa ‘Sophia’, Slaapkamer 2, foto

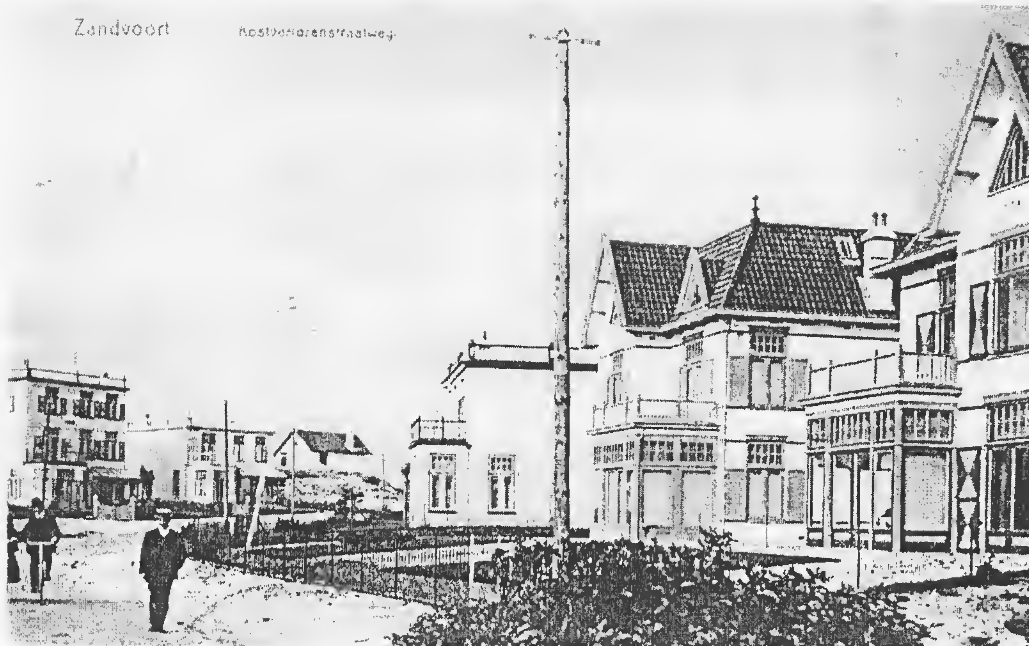
ALL BEDROOMS HAVE RUNNING WARM AND COLD WATER, WHILE THERE

27. Halstoel van de villa ‘Sophia’, foto

28a. 'Kostverlorenstraatweg'
De drie blokvormige witte huizen zijn ontworpen door de architect W.F.Doeglas (1863-1923), ansichtkaart

28b. Advertentie in Zandvoortsche Courant, 25 juli 1906

W. F. Doeglas, Architect te Haarlem.

GED. OUDE GRACHT No. 81.

belast zich met het maken van **Bouwplannen, Bestekken, Begrootingen, Taxaties, enz.**

29a. Villa 'Nevermind', voorgevel, 1914, foto

29b. Villa 'Nevermind', achtergevel, foto

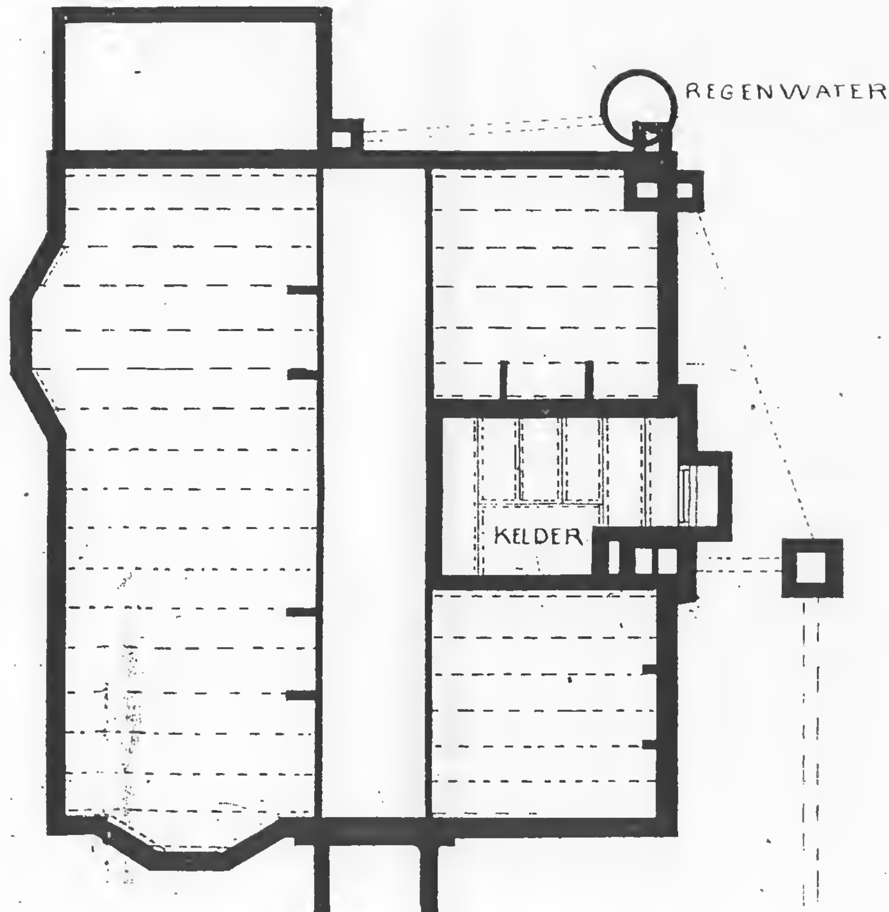

30. Cornelis Slegers, 'Ontwerp eener villa aan de Kostverlorenstraatweg te Zandvoort voor den Weledelen Heer N.A. Bernhard, presentatietekening, 1913

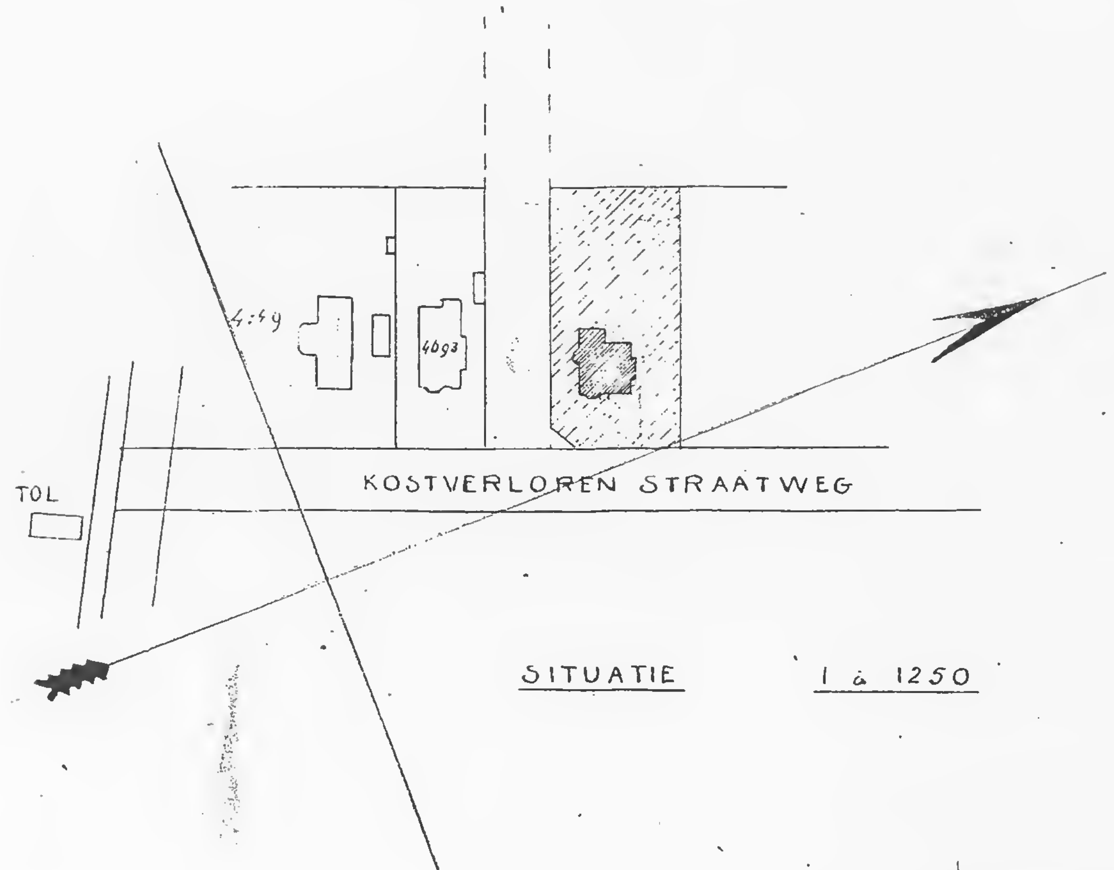
ONTWERP EENER VILLA AAN DE KOSTVERLORENSTRAATWEG TE ZANDVOORT

VOOR DEN WELEDELEN HEER N.A.BERNHARD.

Schaal 1 á 100

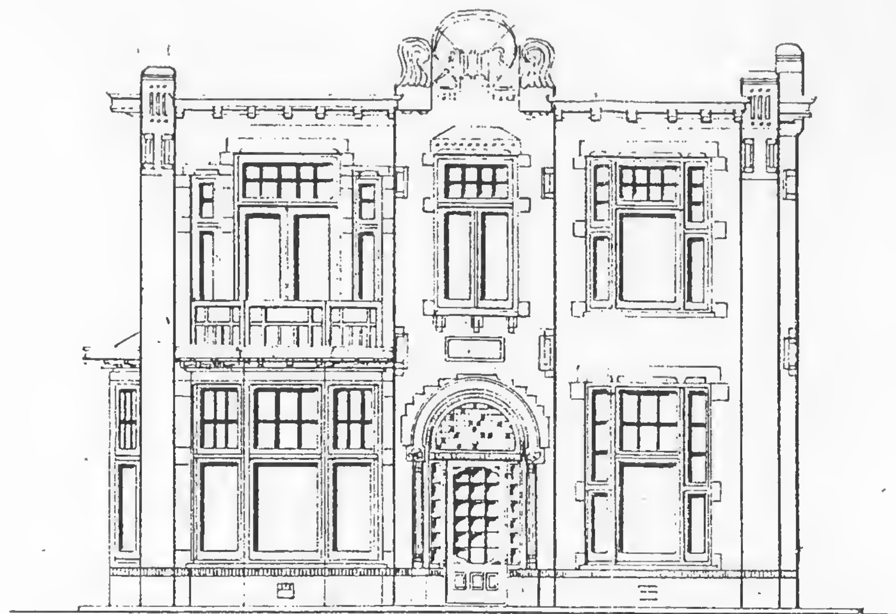
SITUATIE

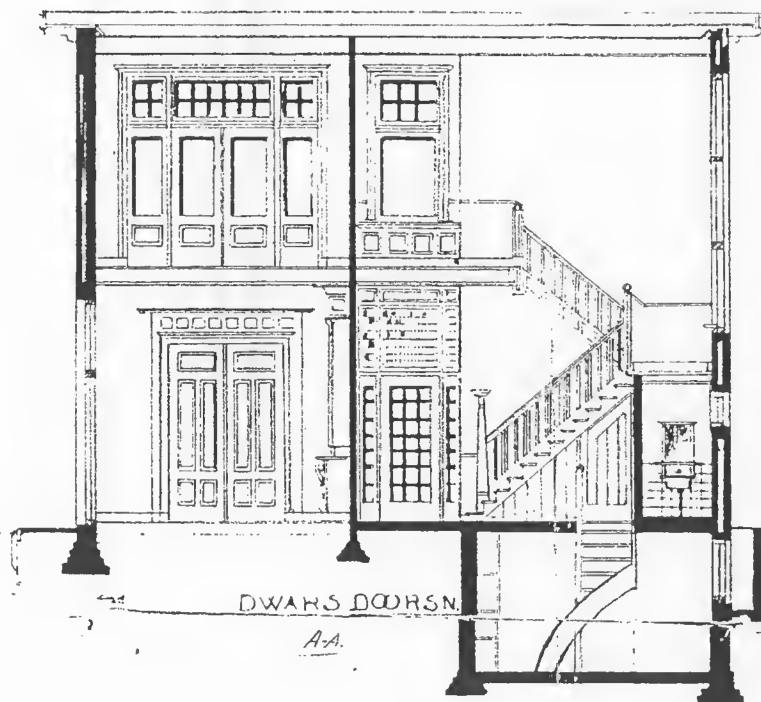
SITUATIE 1 á 1250

Wm. Hegers
20/3 1913

31. Cornelis Slegers, Villa 'Nevermind', voor- en zuidgevel, dwars- en lengtedoorsnede, presentatietekening, 1913

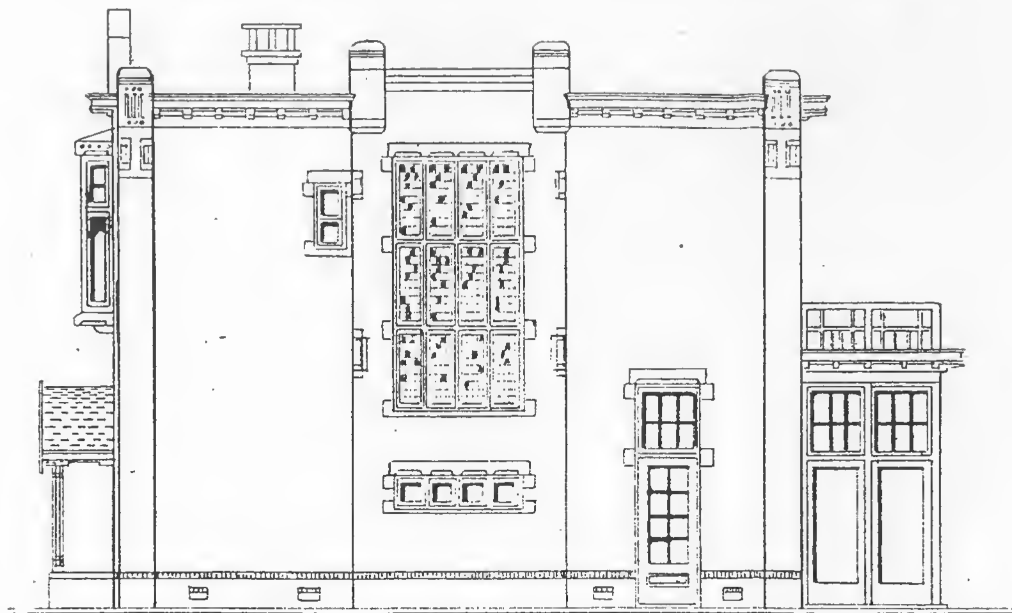

VOOR GEVEL

ZUIDGEVEL

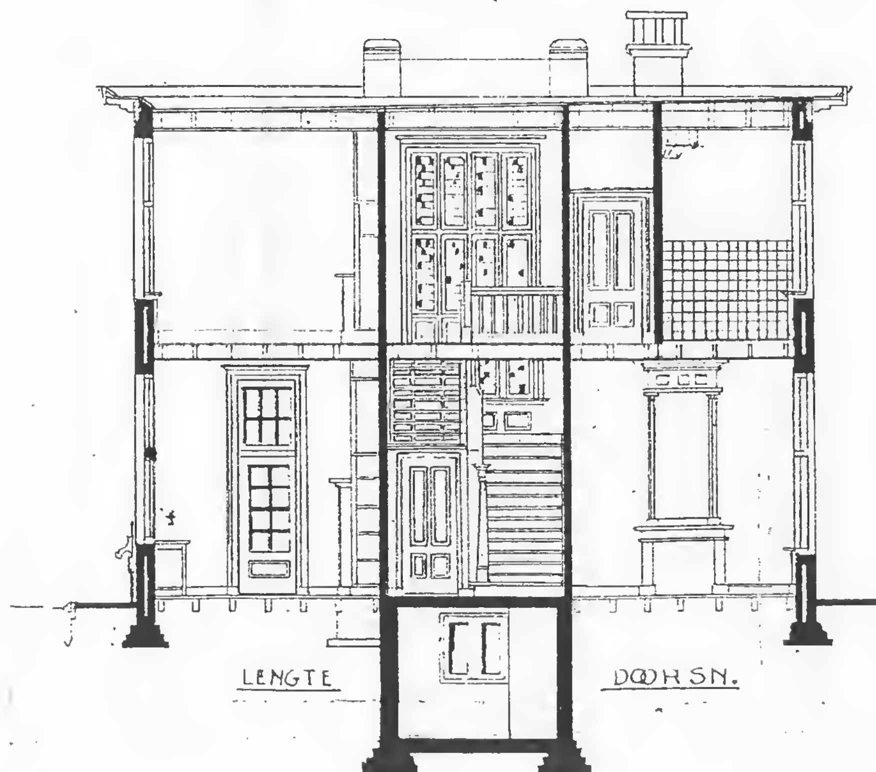

DWARS DOORSN.
A-A.

LENGTE DOORSN.

32. Cornelis Slegers, Villa 'Nevermind', noord- en achtergevel, lengtedoorsnede en hek, presentatietekening, 1913

NOORD GEVEL

ACHTER GEVEL

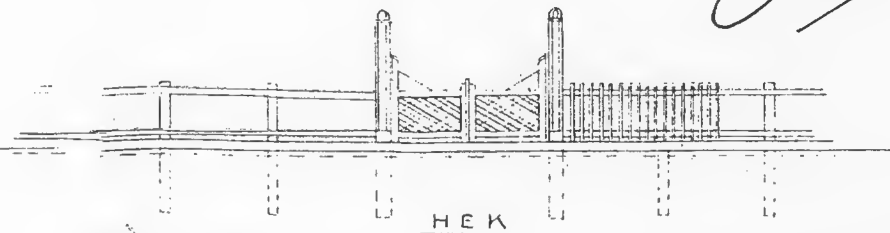

Behoort bij besluit van
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van
ZANDVOORT VAN 20 Oct. 1913,

№ 7.

DE BURGEMEESTER,

DE SECRETARIS,

ONTWERP EENER VILLA AAN

33. Cornelis Slegers, Villa ‘Nevermind’, plattegrond, presentatietekening, 1913

SERRE

KEUKEN

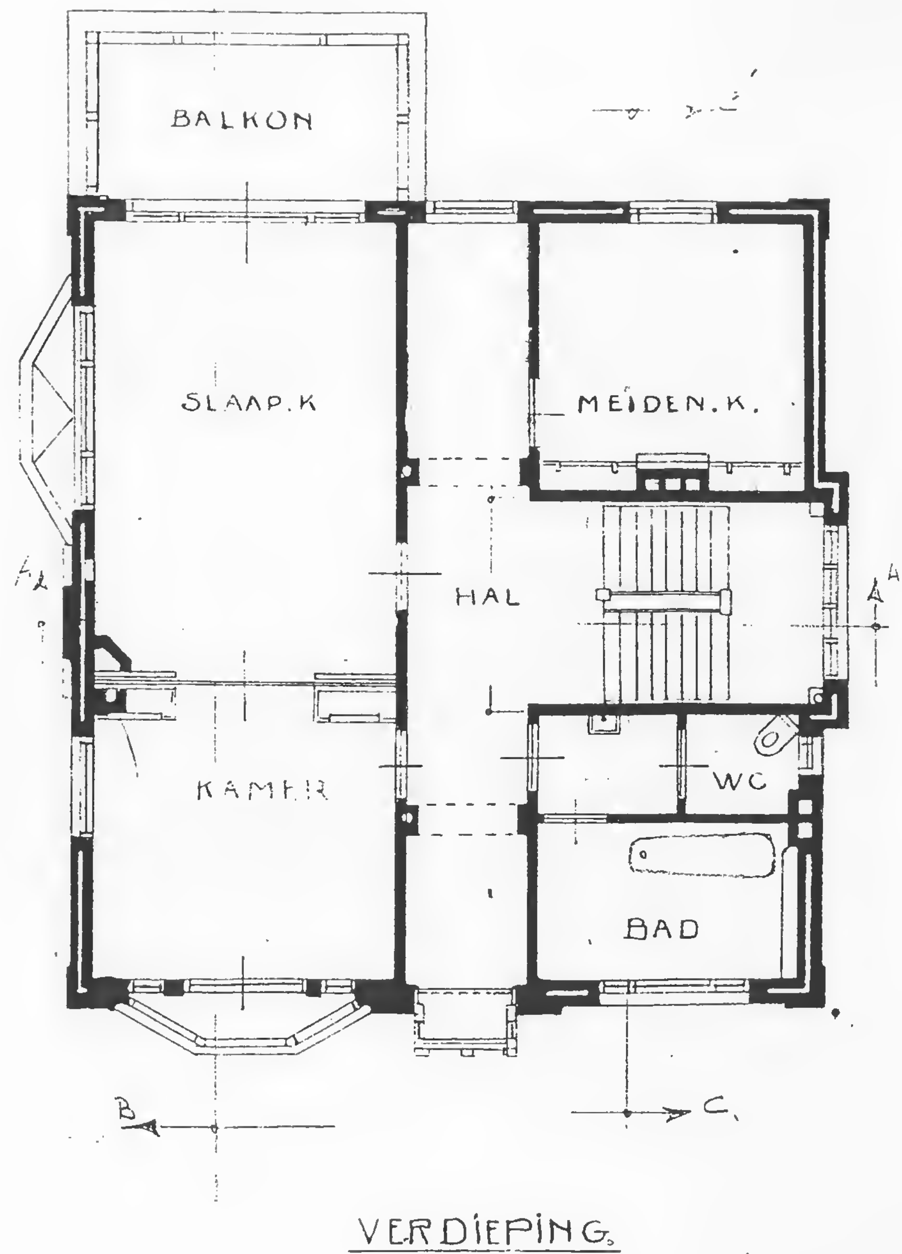
SUITE

HAL

WC

SPREEK.K

BEGANEGROND

34. Rechts Villa ‘Nevermind’ met overtuin en karpervijver, ansichtkaart

Zandvoort - Kostverlorenstraatweg

35. ‘Openbare veiling wegens sterfgeval’, krantenknipsel

OPENBARE VEILING WEGENS STERFGEVAL

op MAANDAG 14 MAART 1927, des voormiddags te 12 uur, ten overstaan van den Notaris ARY VAN RIEL, in het Verkooplokaal „FRASCATI" te Amsterdam, van de

BIJZONDER GUNSTIG GELEGEN VILLA

MET ZEER GROOTEN TUIN EN OVERTUIN TE

ZANDVOORT

aan den KOSTVERLORENWEG hoek WILHELMINAWEG. Kadastraal bekend als Sectie B 5706, groot 17.36 AREN en Sectie B 5294, groot 39.40 AREN.

De Villa is geheel ingericht als ZOMER- EN WINTERVERBLIJF met grooten prachtig aangelegden siertuin, alsmede GARAGE met CHAUFFEURSWONING, steenen schuur enz. enz., terwijl de OVERTUIN met een frontbreedte van 65 M. AAN DEN WEG ROYAAL IS AANGELEGD met GROOTEN KARPERVIJVER, TERRASSEN enz.

Bezichtiging des Dinsdags en Donderdags alsmede op den Verkoopdag van 2—4 uur.

AANVAARDING GEHEEL VRIJ VAN HUUR DIRECT NA DE BETALING.

De Porceelen worden eerst ieder afzonderlijk bij opbod en afslag geveild en daarna gecombineerd in afslag gebracht.

Nadere inlichtingen bij den deskundige W. C. DEENIK Zzn., Reguliersgracht 57 te Amsterdam. Tel. 41320 en 33020.

36a. Villa ‘Nevermind’, de hal, foto

36b. Villa ‘Nevermind’, glas-in-loodraam, foto

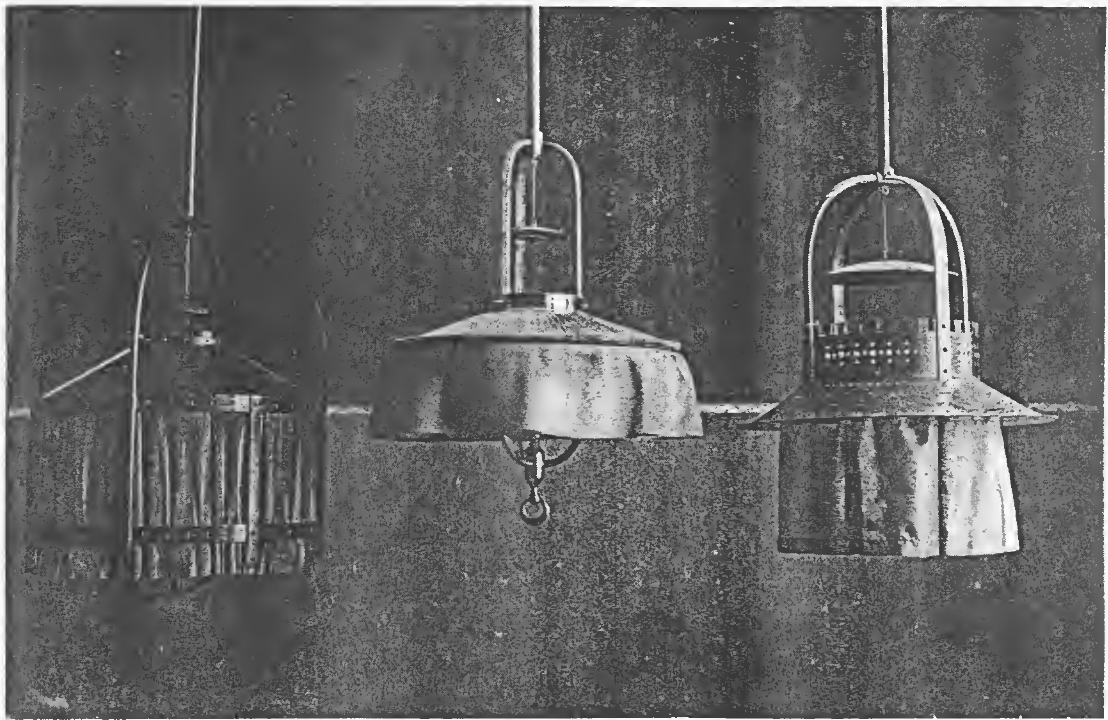

'96 6 18

37. Villa 'Nevermind', de achterkamer, foto

38. Jac. van den Bosch, ‘Zonnehoedlampen’, 1902 en 1906

39. Villa ‘Nevermind’, de voorkamer, foto

40. Villa 'Nevermind', de spreekkamer, foto

41. Villa ‘Nevermind’, slaapkamer 1, foto

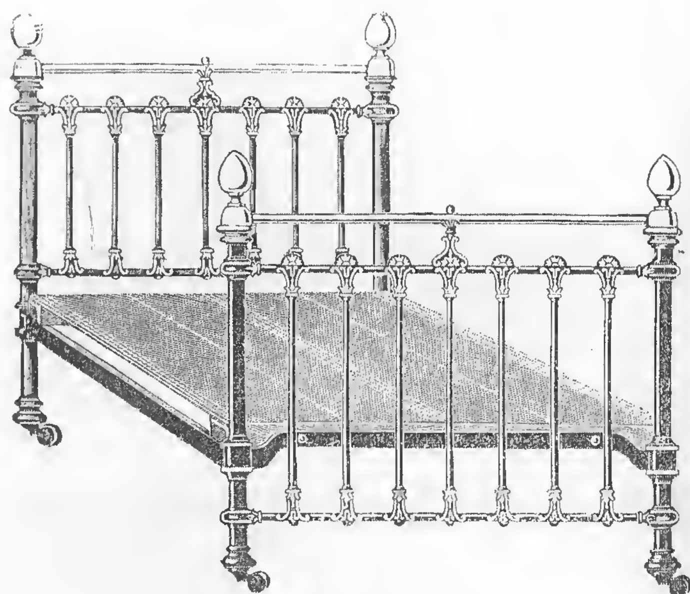

42. Villa 'Nevermind', slaapkamer 2, foto

43a. Engels ijzerenledikant van de firma Pander en Zonen, ca.1907

43b. Eenvoudige wastafel van de firma Horrix, 1865/1870

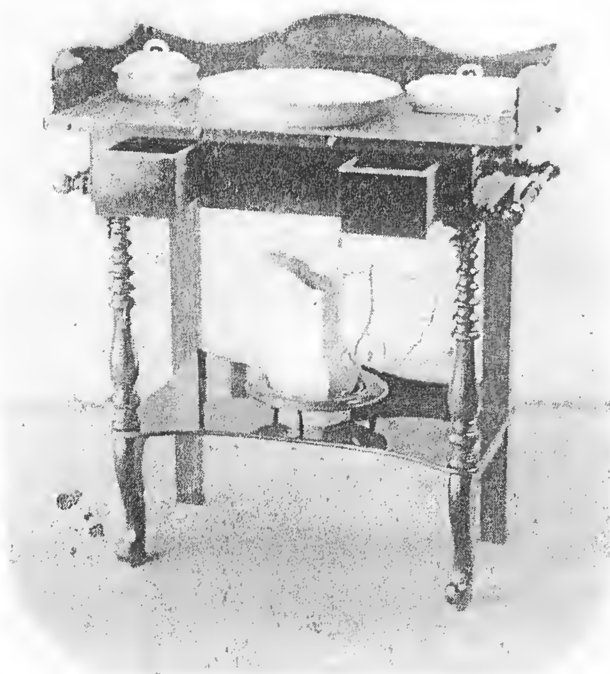
Engelsche Ledikanten

met vierkante stijlen, in verschillende kleuren, voor

MODERNE SLAAPKAMERS.

Geheel Koperen Ledikanten

lang 2 Meter, breed 0.90 Meter, *f* 47.70.

Herkomst afbeeldingen

Omslag: Archief van de heer G.A. Cense te Zandvoort.
1. Archief van de heer G.H. Kiefer te Zandvoort
2. Archief G.H. Kiefer
3. Sandevoerde 1917, achterflap
4. Gemeente archief Haarlem, archief NV Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij, doos 22
5. Gemeente archief Haarlem, archief NV Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij, doos 21
6. Spijer 1995, p.18,19
7. Allan, 1881, achterflap
8. Archief G.A. Cense
9. Spijer 1995, p.24
10. Zandvoortsche Courant, 25 juli 1906, 7 jrg. no.16
11. Spijer 1995, p.22
12. Archief G.H. Kiefer
13a. Archief G.A. Cense
13b. Archief G.A. Cense
14. Brune 1976, afb.26
15. Archief G.H. Kiefer
16. Archief G.H. Kiefer
17. In bezit van auteur
18. In bezit van auteur
19. In bezit van auteur
20. In bezit van auteur
21. Archief G.A. Cense
22. Archief G.A. Cense
23. Cat. München 1980, p.50-51
24. Archief G.A. Cense
25. Archief G.A. Cense
26. Archief G.A. Cense
27. Archief G.A. Cense
28a. Archief G.A. Cense
28b. Zandvoortsche Courant, 25 juli 1906, 7 jrg. no.16
29a. Archief G.A. Cense
29b. Archief G.A. Cense
30. Gemeente archief Zandvoort, archief Bouw- en Woningtoezicht, dossiernr. 716
31. Gemeente archief Zandvoort, archief Bouw- en Woningtoezicht, dossiernr. 716
32. Gemeente archief Zandvoort, archief Bouw- en Woningtoezicht, dossiernr. 716
33. Gemeente archief Zandvoort, archief Bouw- en Woningtoezicht, dossiernr. 716
34. Archief G.A. Cense
35. Archief G.A. Cense

36a. Archief G.A. Cense
36b. Archief G.A. Cense
37. Archief G.A. Cense
38. Cat. tent. Assen/ Eindhoven 1987, afb.121
39. Archief G.A. Cense
40. Archief G.A. Cense
41. Archief G.A. Cense
42. Archief G.A. Cense
43a. Voorst tot Voorst 1992, afb.700
43b. Voorst tot Voorst 1992, afb.448

Literatuur en bronnen

Adresboek voor Zandvoort 1919
Algemeen Adresboek voor Zandvoort voor het jaar 1918-19, Amsterdam, 1919

Allan 1881
F. Allan, *Bad Zandvoort*, Haarlem, 1881.

Bollery 1986
F. Bollery, 'The urbanization of the shore. From fishing village to sea-side ressort.', *Daidalos. Berlin Architectural Journal*, nr.20 (1986), p.88-97, p.94 en 96.

Bruin 1935
J. de Bruin, *Zandvoort als vacantieoord en woonplaats*, Zandvoort, 1935.

Brune 1976
P. Brune, *Zandvoort in oude ansichten*, Zaltbommel, 1976.

Cat. München 1980.
G. Dry, *Jacob & Josef Kohn, bugholzmöbel. Der katalog von 1916*, München 1980.

Cat. tent. Assen / Eindhoven 1987
L. Tibbe (e.a.), *Jac. van den Bosch 1868-1948*, cat. tent. Assen (Drents Museum) / Eindhoven (Museum Kempenland), 1987.

Fontaine Verwey, 1976
H. de la Fontaine Verwey, *Vier eeuwen Heerengracht*, Amsterdam, 1976

Haan 1968
Tj.W.R. de Haan (red.), *Gort met stroop. Over geschiedenis en volksleven van Zandvoort aan zee*, Den Haag, 1968.

Heijnis 1980
E.A. Heijnis, *Kostverloren? Een sociaal-economisch historisch onderzoek naar de ontwikkeling van Zandvoort van vissersdorp tot zeebadplaats 1800-1910*, Leiden, 1980.

Krüger 1925
A. Krüger, *Das Kölner bankiersgewerbe vom Ende des 18. Jahrhunderts bis 1875*, Essen, 1925.

Naamlijst voor den Telefoondienst 1901 t/m 1940
Naamlijst voor den Telefoondienst, Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, 1901 t/m 1940

Polman 1996
M. Polman, *Ik ben vanmorgen in Zee geweest. Zandvoort aan Zee van vissersdorp tot badplaats*, Haarlem, 1996.

Rapport badplaats Zandvoort 1948
Rapport badplaats Zandvoort.Onderzoek naar de toekomstmogelijkheden en richtlijnen voor de wederopbouw van Zandvoort als zeebadplaats. Publicatie van de commissie, hiertoe ingesteld door het college van Algemene Commissarissen voor de wederopbouw, Amsterdam, 1948.

Sandevoerde 1917
L.H. v. Sandevoerde, *Zandvoort en omgeving*, Zandvoort, 1917 (herdruk: 1976).
Spijer 1995
A.E. Spijer (red.), *Zandvoorts wijzen kwamen uit het oosten*, Zoetermeer, 1995.
Thornton 1993
P. Thornton, *Authentic Decor. The Domestic Interior 1620-1920*, Londen, 1993
Voorst tot Voorst 1992
J.M.W. van Voorst tot Voorst, *Tussen Biedemeier en Berlage. Meubel en Interieur in Nederland 1835-1895*, Amsterdam, 1992
Zandvoortsche Badcourant
Zandvoortsche Badcourant, 1896 t/m 1899
Zandvoortsche Courant
Zandvoortsche Courant, 1900, 1906

Ongepubliceerde bronnen

Kadaster Noord Holland te Amsterdam
Gemeente-archief Haarlem, archief van de N.V. Zandvoortsche Terrein- en Hotelmaatschappij te Zandvoort 1881-1952.
Rijksarchief Noord Holland te Haarlem
Gemeente-archief Zandvoort, archief van de afdeling Bouw- en woningtoezicht.
Archief van de Monumenten Commissie Zandvoort
Archief van de Heer G.A. Cense te Zandvoort
Archief van de Heer Kiefer te Zandvoort